

ישמחה לב מבקשי די

הזופיע ויצא לאור הספר

"ארה דוד"

כ-700 עמודים של:

הנהגות, הליכות, חידושים,

מנהגים ופרקי חיים

של עמוד ההוראה

הגאון רבי דוד בהר"ן זצ"ל

זקן וראש מורי ההוראה בירושלים ת"ז

ומאביו איש האלוקים הגה"ק רבי נחום משאדיק זצ"ל

ובתוכו קונט' חדש מכת"י של שמועות מהגאון זצ"ל
שנכתב ע"י הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בימי חורפו ורואה אור לראשונה

ניתן להשיג אצל:

052-7682413

052-7680034

adratkodesh@gmail.com

ארה דיד

הלכות והליכות אורחות ותולדות
חידושים ומכתבים
של הגאון רבי דוד בהר"ן זללה"ה
ובני משפחתו הגאונים זללה"ה

ספר

אורח דוד

אסופת הלכות והליכות
חידושים ומכתבים
אורחות ותולדות

של גאון ההוראה ועמוד היראה
רבי דוד ב"ר"ן זללה"ה
אביו הקדוש הגר"נ משאדיק זצ"ל אחיו הגר"ז ב"ר"ן זצ"ל
ומשפחת בית אבותיו

נלקט ונערך בס"ד
ע"י יוצאי חלציו
ישראל גולדברג – נחום סילמן

פעיה"ק ירושלים
אדר ב' תשע"א

©

כל הזכויות שמורות

נחום סילמן

רח' מנדלי 8/9 רחובות 76202

טלפון 077-2070305

0527682413

adratkodesh@gmail.com

ישראל גולדברג

רח' בית שערים 2 ב ירושלים

טל - פקס - 026516834

0527680034

ח' אדר שני תשעא
ב"ה, ירושלים

יראה ורעד יבוא כי לבוא בעניי בדברים אודות קדוש ד' גאון ירושלים של מעלה כקש"ת רבי דוד בנו של אותו קדוש ונורא רבי נחום זצלה"ה זיע"א, אשר בעוד טרם עמדי על דעתי נחרת עמוק בלבי יראת וחרדת הכבוד וההערצה העילאית שהי' אצל אממ"ר גאון ישראל זלה"ה, ואבי אבי הגה"צ איש חי"ל זצלה"ה, וזקני אבי אמי ירא אלקים כאמת הרה"ג ר' ארי' ליב זצ"ל - לגאון ההלכה ועמוד היראה גדול מרבן שמו ר' דוד זצלה"ה [ואבי אמי ר' ליב ז"ל היה עוקב בחרדה על כל תנועה ותנועה מר' דוד זצוק"ל], וכן כל העם היו עונים אחריו זלה"ה מקודש מקודש.

והן הופיע לפני חד יקירא מיו"ת של אותו גאון וצדיק זצלה"ה, יבדלח"ט מע"כ הרה"ג וכו' הרב ישראל גולדברג שלומו ישגא, ונפשו אותה ויעש להוציא לאור עולם מהנהגות והוראות והליכות חיים, ובשם ארח דוד יקרא, ורצונו אשר אבוא בדברים, יען אשר דוד הולך ודור בא אשר כבר לא שמעו כ"כ מהגדולות והנפלאות של אותו צדיק, וכבר מילתי אמורה אשר לא אוכל לבוא בדברים, אמנם כן אשר בודאי דבר גדול ונשגב עושה הרה"ג ר' ישראל שליט"א אשר בודאי הרבה יש ללמוד מאורחותיו והליכותיו כי קודש הם, וגם להשריש את דקדוק ההלכה אשר הגה"ק ר' דוד זצלה"ה מסר נפשו על זה, וגם היה מעורר גדול ועצום בזה גם לאחרים, וגם כל הליכותיו בקדושה ובטהרה ובעמדת הדת על תילה, יראו נבונים וישמחו, וגדול זכותו של אותו צדיק אשר הדברים ישפיעו כאמת להדבק בתורה ויראת ד' טהורה וכל מדה נכונה לטוב לנו כל הימים.

והנני בכרכה להרה"ג ר' ישראל שליט"א וגם למשנהו אשר עמו במלאכת הקודש הרה"ג ר' נחום סילמן שליט"א אשר יזכו לשבת תמיד באהלה של תורה תוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת, ויתן ד' ויקוים בנו ומלאה הארץ דעה את ד' וכו' ונראהו עין בעין כשוכו אל נוהו עם הגאולה השלימה כב"א.

ביראה ורעדה

שמעון אהרן אהרן
שלום עליכם : : : : :
שלום עליכם

מכתב ברכה מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א

הנה הובא לפני ספר יקר בשם אורח דוד, שתוכנו הוא, הנהגותיו, פסקיו, ודברי תורתו ושמעותיו של הגאון הצדיק הקדוש רבי דוד בהר"ן זצ"ל מעיה"ק ירושלים תובב"א.

הגאון הצדיק הלזה, שהיה יליד ירושלים וחי בה כל ימיו, ואשר אני זכיתי להכירו ולהתפלל אתו כמה שנים. היה בזמנו לשם דבר בירושלים ובארץ ישראל, כמפליא ביותר בדקדוק הלכה בכל פרטי פרטיה ובקיומה למעשה, ושימש כאמור כשולחן ערוך חי.

הוא נתבקש לישיבה של מעלה בכ"ז מנחם אב תש"ו, והשאיר אחריו משפחה ענפה של תלמידי חכמים צדיקים הולכי אורחותיו בדקדוק הלכה ושאר מעלות בקדש. אמנם במשך השנים כמעט ונשכח זכרו, היות ולא השאיר אחריו כתבים מסודרים וחיבורים שיכלו במידת מה למנוע את שכחת זכרו הקדוש והברוך. וגם זרעו דורות הראשונים נתבקשו בישיבה של מעלה כל אחד כפי זמנו ועתו. עד שכמעט ואין כהיום מי שיכול לשחזר הנהגותיו בקדש, בבחינת כזה ראינו. ולכן דבר גדול מאד עשו כעת מבני בני צאצאיו ובפרט האברך הרב היקר הרב ר' נחום סילמן נ"י והאברך היקר הרב ישראל גולדברג נ"י להוציא ספר יקר זה לזכרו הברוך, שבו נתקבצו חלק גדול ומסויים ממנהגיו ומדרכיו בקדש, הכרעותיו בהלכה ומעשים רבים בגדר מעשי רב שלו, שנתקבצו בזמנם מפי יוצאי חלציו תלמידיו ומאלה שהיו במחיצתו. והם סודרו עם ביאורים ומקורות. וכמו כן מובא כאן נוסח תקנתו לעשר על כל יבול הארץ והמשא ומתן עם גדולי אר"י אודות זה. וספר חשוב זה הרי תועלתו תהיה כפולה ומשולשת, ראשית כל, הנצחת זכרו שכאמור ברוב חלוף הזמנים כמעט ונשכח, וכן דברי תורתו הנהגותיו ופסקיו וכו' ובעיקר העיקרים ללמוד מדרכיו והנהגותיו להיות זהירים בדקדוק ההלכה וזה בכל מישורי ההלכה לכל פרטי הנהגות האדם במשך כל המעל"ע, ולא רק בחלקי ההלכות שזכו משום מה בדקדוק עצום בהם בשעה שחלקי הלכות אחרים לא שפר חלקם כך, ומצוי בהם הקלות, כאשר לדאבוננו מצוי, אלא בכל פרט ופרט שהאדם חי בהם במשך כל המעל"ע, אם בימי החול ואם בשבתות ומועדים וזמנים וכמו שנהג גאון צדיק זה עד שהיה נודע כי בכל הרמת יד וכדומה היה אפשר ללמוד ממנו הלכה ודבר ה'. וזה צריך כאמור להיות עיקר מטרת ספר חשוב זה.

כמו כן השכילו מחברי הספר גם לשלב מהנהגות ועובדות קרובי משפחתו, כלומר אביו ודודיו שכידוע היו שלשה ארבעה אחים כולל אביו הקדוש, כולם קדושי עליון, איש איש ועבודותיו והנהגותיו המיוחדים בקדש, חוץ מאשר המשותף ביניהם שלא פסק פומייהו מגירסא, הרי זה בתעניותיו וסגופיו וזה בכוונותיו על פי האר"י והרש"ש בכל תפילותיו וקיום מצוותיו, כל אחד ואחד בהנהגתו המיוחדת.

וגם מהם הוכנסו חוברו יחדיו בספר זה כמה וכמה שמועות וכו' בכדי שגם זכרם לא יכוסה בתהום השכחה.

ובכן, לסיום, יבורכו ידידי האברכים היקרים הרב ר' נחום סילמן נ"י והרב ר' ישראל גולדברג נ"י מרכזי ומחברי ומסדרי ספר קדוש זה, הם וכל מרעיהם העוסקים אתם בקדש, בכל חותמי הברכות, זכותם גדול מאד להיותם ממזכי הרבים גורמי הילוך באורחות רבנו הצדיק זיע"א אשר בודאי ימליץ טוב עבורם ועבור כל דורכי עיקבותיו בקדש, לפני כסא הכבוד, ועבור כל עם הקדש למהר לגאלנו בגאולה שלימה, בביאת מ"צ ובנין בית מקדשנו ותפארתנו, אמן סלה ועד.

אשר צ"ע יום כ"ו שבט תשע"ו
ל כ"ה שבט תש"ק

מרן הגאון רבי משה שמרנבוך שליט"א

ח אלול תש"ע

בשמחה רבה קבלתי הספר "ארח דוד" עם הנהגות הגאון הצדיק רבי דוד בהר"ן זצוק"ל,

ומפורסם תמיד בעה"ק שהיה גאון נפלא ומדקדק בהלכה, אבל בספר כאן רואים שעמל ויגע בכל הלכה והלכה שתהא בכל פרטיה ודקדוקיה וכסולת נקייה בלי שום חששות.

והלומד בספר מתפעל ומשתומם שמוצא דרך לימוד בעיון להביא לידי מעשה כפשוטו ולכן ראוי להפיץ הספר בישראל שיתעוררו ליזהר תמיד בדקדוקי הלכה וה' יעזור שתזכו עוד להפיץ מתורתו והנהגותיו לזכות בהם בית ישראל.

בברכת כתיבה וחתימה טובה ברוחניות וגשמיות שנת גאולה וישועה

מרן הגאון רבי יצחק טוביה ויים שליט"א

בס"ד ח' תשרי תשע"א

הריני מצטרף לדברי הגאון הראב"ד שליט"א

שטוב ונכון מאד לפרסם דברי תורה אלו מהגאון הצדיק המפורסם ר' דוד בהר"ן זצ"ל ותבא ברכה על המוצאים את הספר לאור עולם

מרן הגאון רבי מויכל יהודה ליפקוביץ שליט"א

בס"ד

בודאי דבר גדול הוא להוציא לאור הנהגותיו ואורחות חייו של האי גאון וצדיק משופרי דירושלים הגאון רבי דוד בהר"ן זצוק"ל. שכל תנועה ומעשה אצלו היה מדוד ושקול עפ"י ההלכה, וזכרוני שראיתיו מיסב בסעודה של מצוה, ויכלו ללמוד מהנהגתו אז שולחן ערוך בהל' סעודה. זכותו הגדולה תעמוד לימין יו"ח שליט"א המוציאים לאור חיבור זה שיהיו ממזכי הרבים, ולא תמוש התורה מפיו ומפי זרעם.

מרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א

גם אני מצטרף שהכרתי את הגאון הנ"ל זצ"ל שהי' מגדולי הדור

ראשי פרקים מתולדותיו

הגאון הקדוש, זקן מורי הצדק בירושלים ומנקיי הדעת שבה, רבי דוד בהר"ן זללה"ה נולד בתחילת חודש אלול תרכ"ו לאביו הגאון הקדוש והצדיק רבי נחום (לעווי) זללה"ה שהיה אב"ד דשאדיק בפולין ולאחר מכן זרח אור תורתו בירושלים. הר"ן זצ"ל היה המפורסם מבין חמשת אחיו הקדושים גאוני רבני פולין: הג"ר שלמה זלמן - אב"ד זלאטשאב, הג"ר אשר לעמיל - אב"ד גאלין, הג"ר יעקב לייב - אב"ד שלעשין, ואח"כ אב"ד בירושלים, הג"ר ישראל, ואחותם הרבנית גוטל ע"ה אשת הג"ר יוסף גאב"ד קלעטשאווע זכר צדיקים לברכה זיע"א. האחים הקדושים האלו היו בני ותלמידי אביהם הגה"ק רבי אברהם מפוזנא זיע"א, שהיה תלמידו של הג"ר יוסף הצדיק מפוזנא זיע"א (חתן הנודע ביהודה) ושל דודו אחי אמו הגר"צ יאנובער זיע"א גאב"ד פיורדא (חתן הג"ר רפאל מהמבורג זיע"א). כן למדו חלקם אצל בעל החמדת שלמה זיע"א גאב"ד ורשא שהפליג בגדולתם.

שלווה מהאחים ובתוכם הגר"ן משאדיק עזבו את רבנותם בערי פולין, ועלו בשנת תר"ה לארץ הקודש. סמוך לזמן בואו פתח רבי נחום את ישיבתו, ורבים מגדולי ירושלים היו תלמידיו ותלמידי בנו הגר"ז בהר"ן זצ"ל.

בארץ הקודש נשא רבי נחום בזיווג שני את הרבנית מינה לאה ע"ה, בת רבי משה בן רבי הלל משקלוב תלמיד הגר"א, בהג"ר בנימין משקלוב ש"ב ומגדולי תלמידי הגר"א (נזכר בהקדמת בני הגר"א בין שבעת תלמידיו המובהקים). וממנה נולד בן זקוניו הגר"ד בהר"ן, בהיות רבי דוד בן שני חודשים ומחצה, נשרף ארון האלוקים ונלקח במגפה איש האלוקים הר"ן זצ"ל.

רבי דוד נתגדל והתחנך אצל אחיו הגרש"ז זצ"ל, ובבית הגאון בעל "האמרי בינה" (עפ"י בקשת אביו), ולמד בישיבת "עץ חיים", בהיותו בן ט"ז שנה נשא את הרבנית שרה ע"ה בתו של הגאון רע"י שליזנגר זצ"ל בעל "לב העברי" חתן הגה"ג ר' הלל מקולמייא זצוק"ל.

לאחר נשואיו המשיך לימודו בישיבת "עץ חיים". מאוחר יותר נבחר להיות ראשון מיסדי ישיבת "אהל משה" לתלמידי הגה"ק מהרי"ל דיסקין זצ"ל, שם למד כל ימי חייו.

מיוחד היה בעומק התורה, עד שאמרו עליו שהוא העמקן של ירושלים בתקופתו. שקידתו בתורה היתה למופת, סדרי לימודו בחברותות ושעוריו נמשכו מחצות הלילה עד תפילת ערבית למחרת, חברותא הולך ובא אחר תחתיו. למד בחברותא עם הגה"ק רבי שלמה אלישיב זצ"ל בעל "לשם שבו ואחלמה", ועם הגאון רבי מרדכי דוד לוי"ן זצ"ל בעהמ"ס "דרכי דוד" על הש"ס, ועם הגה"צ רבי אליהו דוד סלאטקי זצ"ל ראש עדת המכוונים בירושלים, ועוד. כן היה משוחח בדברי תורה כל יום עם הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל.

היה אמון עלי שמירת הדין והדקדוק בדין עד הקצה האחרון, בכל תנועה ותנועה ובכל ניד וניד במידה מפליאה עד קיצה. ובכל מצב ומצב, אפילו במצבים פתאומיים ומפתיעים, (כאשר עיני הקורא תחזינה מישרים בגוף הספר). עד שהיה בבחינת "כל הרואה את דוד נזכר הלכה".

נלב"ע ביום שב"ק ז"ך מנ"א תש"ו. ונטמן בהר הזיתים. ת.נ.צ.ב.ה.

צאצאיו: בניו, הגאון רבי שלמה זלמן ויספיש זצ"ל שהיה צדיק נשגב ונפטר בחייו אביו בעודו צעיר לימים. רבי נחום ויספיש משפייה הי"ד שנרצח ע"י ערבים בחיי אביו, החתן יחיאל זצ"ל שנפטר לפני חתונתו. רבי רפאל הלל ויספיש זצ"ל, ור' בנימין מוני ויספיש זצ"ל. וחתניו: רבי אברהם כהן לוי"ן זצ"ל, רבי משה פרידמן זצ"ל, ורבי אברהם אלחנן ויספיש זצ"ל.

תוכן הענינים מורחב

- ג** מנהגיו והליכותיו
האופן להחמיר * אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא * חיוב לימוד ההלכה * שימוש
חכמים * מעלת ספר משנ"ב * מנהגי אבותיו * מנהגי ירושלים
- י** הלכות הנהגת האדם בבוקר
שש מצות תמידות * שויתי ה' * תיקון חצות * נטילת ידיים בשחרית * סדר הלבישה
* לבישת נעלים
- יח** הלכות ציצית
חיוב סדינים בציצית * ציציות ארוכות * לבישת טלית לבחורים * מקום הנקב * לקיחת
טלית מאחרים * חיוב של בציצית * חביבות המצוה * זמן עטיפת טלית
- כב** הלכות תפילין
הליכה לבית הכנסת עם טו"ת * דיני הרצועות * שיעור הריבוע * דבק בתיתורא * סופר
חרש * תפילין דר"ת * ד"א בלא תפילין
- כה** הלכות תפילה
עניני ברכת התורה * קדיש שקודם פסוקי דזמרא * זמן ק"ש * גאל ישראל בקול רם
* זמן הגדלות מעת לעת * ד"ת כנגד שוק הרגל * צואת חמורים * הרחקה מבית הכסא
* אמירת ק"ש * תפילת ותיקין * צורת תפילתו * משיב הרוח צ"פ * דיני הליכה כנגד
המתפלל * הנהגתו בחזרת הש"ץ * זמן תפילה בציבור * נשיאת כפים לקטן * ש"ץ
כהן * תחנון שיש חתן * הנהגתו בקריאת התורה * גלילה לקטנים * עניני קדיש *
לימודים שאחר התפילה
- מ** הלכות סעודה וברכות
פת שחרית * אכילת שמן זית * תבשיל בערב * עניני נט"י * ברכות בקול רם * שהכל
קודם הסעודה * שינוי מקום * שומשום בסעודה * ברכה בדיעבד * מים אחרונים *
עניני זימון על הכוס
- מו** הלכות ברכות הראיה
ראיית קברי עכו"ם * ברכה על רעידת אדמה * ברכה על ראיית בנו * ברכה בהולדת
בן * ברכת שחלק מחכמתו ליראיו * ברכת הטוב והמטיב * אמירת שיהא לרפואה
- נא** הלכות מנחה ומעריב
מנחה קטנה * נטילת ידיים למעריב * זמן מעריב * ערבית חובה * זמן צאת הכוכבים
* ק"ש שעל המטה

הלכות שבת

נה

חיוב לימוד הלכות שבת * טחינת הדגים בער"ש * הכנה לשבת * טבילה בער"ש * אמירת שיר השירים בער"ש * מתנה לכבוד שבת * הוצאות שבת * הדלקת הנרות * כסוי השולחנות * קבלת שבת * זמן מעריב * פסוקי ושמרו * אמירת ויכלו * ברכת מעין שבע * נשיקת ידי אמו * ברכת הבנים * עניני קידוש * לחם משנה * סעודת שבת * לימוד לאור הנר * טבילה במקוה * ותיקין בשבת * נוסח מי שברך לחולה * הפטרה בנביא * אכילת קוגל * עשיית סלט ביצים * אכילת חמין * ניגון של שבת * זמן סעודה שלישית * הנהגות בסעודה שלישית * שירת לדוד ברוך * זמן ר"ת * חמר מדינה * הנהגות בהבדלה

מלאכות שבת

ב

שפיכת י"ש על בגד * סחיטת שערות * החזרת השטריימל לקופסא * עניני שטרי הדיוטות * מוקצה בעיתונים * מנורה נפט שמשחירה * בונה בסגירת חלון * קיפול נייר * פתיחת קופסאות שימורים * ריסוס כנגד זבובים * קשירת הס"ת * חיזוק חוטי הציצית * לימון בכוס תה * אופן שטיפת הכוס * שפיכת מים לחמין * מגיס בסיר החמין * שטיפת פירות וירקות * הוצאת בצל מהתבשיל * זהירות בשטיפת כלים * נטילת תרופה בשבת * דליקה בשבת * הסרת נוצות מעוף * שפיכת מים שהאילן יונק מהם * גערה על קטן שנוגע במוקצה * סגירת סידורים קרועים * גר שמל ולא טבל בשבת * טלטול בשבת * רה"ר ברחובות ירושלים * שתית מים שהגיעו מחוץ לתחום

הלכות ראש חודש

צו

תפילת ער"ח במקומות הקדושים * סעודת ר"ח * זמן קידוש לבנה

הלכות פסח

צז

שואלים ודורשין * שינים תותבות לפסח * סוף זמן אכילת חמץ * מצות מכונה * מצות מצוה * סדר הקערה * הנהגתו בליל הסדר * טבילת האצבעות באמירת המכות * צורת אכילת מצה * שיעור כזית מצה * אכילת שרויה * אכילת מרור * שתית כוס רביעי * שמן זית בפסח * אכילת דגים בפסח * זהירות באמירת לשם יחוד * אופן אמירת ספירת העומר * עשיית מלאכה בפסח שני * נסיעה למירון * חלאקה בל"ג בעומר

הלכות יום טוב וחול המועד

קיב

הוצאת פתילות ביו"ט שני * הדלקת נר נשמה ביו"ט * שירת הפיוט ברוך ה' * שמחת יו"ט * הכנת נייר לפני המועד * שטיפת הרצפות בחול המועד * קריאת עיתונים בחוה"מ * נסיעה ברכב בחוה"מ * זהירות בכבוד חוה"מ

הלכות תעניות ות"ב

קיה

תענית שגורמת ביטול תורה * עטיפת טו"ת במנחה * טבילה בתשעת הימים * צום

לנשים * ת"ב שחל במוצאי שבת * תפילת שחרית בת"ב * עישון סיגריות בת"ב *
אירוסיין בת"ב * עניני קריעה על המקדש * הנחת אמה על אמה * זהירות משחוק *
שירת פסוקים * תעניות בשני וחמישי

הלכות ימים הנוראים

קכה

אכילת הסימנים כליל ר"ה * קריאת תהלים * עניני תקיעת שופר * מעלת הפיוטים *
תענית בצום גדליה או ביוה"כ * אכילה בערב יוה"כ * טבילת האמרי בינה בערב יוה"כ
* הדלקת נרות יוה"כ * זמן אמירת מזמור שיר ביוה"כ שחל בשבת * זמן ר"ת במוצאי
יוה"כ

הלכות סוכה וארבעת המינים

קלב

אתרוג מהודר על חשבון שמחת יו"ט * אתרוג חסר כשיום א' דסוכות חל בשבת *
מעמיד דמעמיד שמקבל טומאה * סיכוך בבלפונים * אכילת כזית ראשון בליל ט"ו *
סוכה עם ב"ב * לולבים שלא מגדלים תמרים * לולב עם קאצע * נענועים בהלל *
פיוט אין אדיר * פריסת טלית על חתני התורה * אופן ההקפות * הקפות שניות *
שריפת הסכך

הלכות חנוכה

קמז

מקום ההדלקה * זמן ההדלקה * כיבוי הנרות * זמן ההדלקה במוצאי שבת * אופן
ההדלקה במוצאי שבת * אונן בנ"ח * מזמור שיר חנוכה

הלכות פורים

קמח

פרשת זכור ופרה לנשים * שמיעת המגילה * אכילת חסה בפורים * נשואין בפורים

הלכות דם ומליחה

קנג

אכילת אומצא * חליטת הבשר

הלכות בשר וחלב

קנד

זמן המתנה בין בשר לחלב ליולדת * גזירת השפם

הלכות יין נסך

קנה

דין אפיקורוס לייין נסך * דעות כוזבות

הלכות עבודה זרה

קנו

שתי וערב * רחובות ע"ז * תשלום שכר ג' ימים לפני חגם

הלכות ריבית

קנז

חשש ריבית בתשלום הקנס * היתר עיסקא

- הלכות נדה**
 המתנת מ' יום ליולדת זכר * שיירי מאכלה * טבלת כלה מבעוד יום * עניני וסתות *
 חציצה בסתימה זמנית
- הלכות מקואות**
 הסתמכות על מו"ץ בעניני הלכות * אופן הכנת המקוה * צינור המתקפל
- הלכות כיבוד אב**
 שבחי אביו * זהירות בכיבוד אב * זקן שלא יטריח * קימה בפני זקן
- הלכות תלמוד תורה**
 מינוי שליחות למלמד * לימוד תורה לנכדיו * מלאכים הנבראים מהתורה * ספר הברית
 * לא להפסיק דרשה * זהירות מכתובת שם הוי"ה * כבוד הספרים * דקדוק דברי רש"י
 * שקידת התורה
- הלכות צדקה**
 צדקה לקרובים * אחריות על הקופה * לקיחת לקט שכחה ופאה * לא להנאות מכספי
 צדקה
- הלכות ברית מילה**
 זמן הברית * שהחינו על הסנדקאות * עניני שמות
- הלכות מזוזה**
 דין חלון מעל הפתח * זמן הנחת המזוזה * בדיקת מזוזות
- הלכות כלאים**
 שתילת אילן שהורכב * פושט כלאים בשוק * לבישת בגדי צמר
- הלכות פדיון בכורות**
 זמן הפדיון * מכירת הבכורות
- הלכות חלה**
 שיעור חלה * הפרשה על אחרים * הפרשה משאור על הבצק * צירוף בעל להפרה
- הלכות תרומות ומעשרות**
 הפרשת התרומה על אחרים * הפרשה מקליפות * נתינת תרומה לכהן שאינו מיוחס *
 פדיון מע"ש * נוסח הפדיון
- קנח**
- קסא**
- קסג**
- קסו**
- קעא**
- קעג**
- קעה**
- קעז**
- קפ**
- קפב**
- קפו**

קצו

הלכות שביעית

קדושת שביעית בפירות נכרים

קצו

הלכות שמחות

חברותו בחברא קדישא * צום ז' באדר * קריעה בחוה"מ * עניני שבעה * הקמת המצבה * הליכה לקברים * עשיית אוהל זכרון למת * תפילת האבל בחוה"מ * ארון מציל מטומאת מת

רט

אבן העזר

ידיעת חסרונות בשידוכין * נשואי גבוה לגבוהה * צוואת רבי יהודה החסיד * שבת אופרוף * תענית ביום החתונה * זריקת הנירות * כסוי פני הכלה * תזמורת החתונה * אמירת נודה לשמך בליל שבת * ישיבה מאחורי אשה * איסור יחוד עם נכדה * הקפדה על עניני צניעות

רטז

חושן משפט

זהירות משכר אחריות על המקוה * משחק בקוביא * זהירות במשקלות * פרוזבול על ריבית * זהירות בקבלת תרומה * עניני ירושה

ריט

הלכות השבת אבידה

זמן שמירת האבידה * זהירות בהשבת אבידה * הנהגתו בשמירת אבידה * החובה להפריד בין ילדים שמתקוטטים

רכא

הלכות קדושת ארץ ישראל וירושלים

נסיעה לצפת * העיר רמלה * אזור החוף * יציאה מירושלים * עד היכן נחשב ירושלים * חיבת הארץ

רכה

הנהגות טובות

מקרב את קרוביו * תענית כשיש אורח * עניני חינוך * זהירות בכבוד הבריות * נוסח הברכה לחולה * מקום תפילה * זהירות שלא להסתכל בפני רשע * הסתכלות בפני צדיק * תענית חלום * שובבי"ם

רלא

הלכות שמירת הגוף והנפש

שילוב האצבעות * אמירת חש-מ-ל * כבוי נר בפיו * שריפת הציפורנים * לחש לעין הרע * חשש מתולעים

רלד

הלכות שיעורין של תורה

חשבון השיעורים * לסמוך עליהם אף לקולא * ראיות לשיעורים

הלכות בל תשחית

רלח

זהירות מבל תשחית * עישון סיגריות * מציאת תולעת בפרי

קונטרס "יציץ נזרו" חידושים מרבנו, שרשם הגרש"ז אויערבאך

רמא

פתיחה * האי גודשא תלתא * שיעור מדת האמה * משקל הדרהם * שיעור חלה * שיעור פרוטה * אמת בנין, ואמת כלים * גדר תפילת מעריב, כשצריך להשלים תפילת מנחה * שפיכת מים בבית הכסא שיגיעו לעץ שיונק מהם * נתינת לימון בכלי שני בשבת * סחיטה בדבר שאינו מקפיד * עיתונים הנדפסים בחול המועד * לשתות מים בשבת שהגיעו מחוץ לתחום * עשיית הבדלה על קפה * נטיעת אילן המורכב * בנוסח "הוא וחומשו" * בדין חומש פחות מפרוטה * טענה על היתר עיסקא

פניני אגדה

רנה

עולים ויורדים בו * שלא שינו לשונם * ויסר מעלי רק את המות הזה * וישב משה לפני ה' * כרובים מעשה חושב * סמיכת מחית עמלק לפרשת כי תצא * שאל אביך ויגדך * ביאור פרק ק"ז בתהלים * בריאת גולם * מחלוקת ב"ש וב"ה בנר חנוכה * האי אגודא תלתא * אכילת כליות למלוה מלכה * תקיעת שופר בר"ה שחל בשבת * אכילת טבל בשעת פיקוח נפש * מה ה' שואל מעמך

מאמרי אגדה מבני המשפחה

רעא

הגאון רבי אברהם משלעשין זצ"ל [אבי הגר"ג משאדיק] - בענין גאולת ישראל ממצרים
הגאון רבי שלמה זלמן זצ"ל אב"ד זלאטשוב - דרוש בכבודה של מלכות * לעולם ירגיז אדם יצר הרע
הגאון רבי אשר לעמיל זצ"ל אב"ד גאלין - במעלת ארץ הקודש * גודל מצות נתינת צדקה לעניי אה"ק ת"ו
הגאון רבי נחום משאדיק זצ"ל - טענת רחל ליעקב
הגאון רבי יעקב יהודה לייב לעווי זצ"ל - נשמה יתירה ביו"ט * הערות בספר שער המצות * שנים מקרא בליל ו' * לימוד מקרא משנה ותלמוד
הגאון רבי שלמה זלמן בהר"ן זצ"ל - מילת גר ומילת אברהם
הגאון רבי שלמה זלמן [בהר"ד בהר"ן] ויספיש זצ"ל - ביאור מחלוקת בצלאל ומשה בסדר בנית המשכן * ביאור פרק ראשון בתהלים ע"ד הדרש * לא הפילה אשה מבשר הקודש
רבי נחום ויספיש הי"ד משפיה - חטא אדם הראשון

מכתבי הלכה

שטו

- א. בענין נטילת ידיים
- ב. קדימת יין לפת בשבת
- ג. בענין שיעור כזית
- ד. בענין שיעור אמה

- ה. הסכמה לספר "שיעורי תורה"
- ו. בענין רבית דאורייתא או דרבנן משכר גביה בקניית קרקע ובנין השכונה ע"י גמ"ח הכללי שערי-חסד * תשובת הרב אלי' נחום פרוש –גליקמן זצ"ל * תשובת הגאון מטעפליק זצ"ל * תשובת הגרצ"פ פראנק זצ"ל
- ז. בענין צינור למקוה
- ח. הסכמה לספר זיבולא בתרייתא
- ט. סדר הפרשת תרומות ומעשרות
- י. פסקים והנהגות בעניני שביעית ותרומ"מ. אם מהני להקנות לכהן חלק בבעלי חיים ולהאכילם תרומה טמאה ותשובת הגרצ"פ פראנק זצ"ל * חיוב תרומ"מ בשביעית בשדה המכורה לנכרי ותשובת הגרצ"פ פראנק זצ"ל * מתי גמר מלאכה בעשיית ריבה ותשובת הגרצ"פ פראנק זצ"ל. * ע"ד אכילת ספיחי שביעית משדות שנזרעו בשביעית * כלאי הכרם שנזרעו בשביעית ע"י גוי אם צריך לעוקרם ותשובת הגרצ"פ פראנק זצ"ל * תרומ"מ מפירות שנגמרה מלאכתן ע"י גוי בשביעית
- יא. הערות על ספר בית יוסף החדש של חמיו הגרע"י שלזינגר זצ"ל

שמוג

מכתבי חיזוק והשקפה

- יב. בגנות לשון עברית
- יג. בגדולת הגר"א וסרמן זצ"ל
- יד. התעוררות לרגל המצב
- טו. התעוררות לחיזוק הדת
- טז. קריאה לאסיפה נגד הסוכנות
- יז. קבלה על תרומה
- יח. על התחברות לרשעים
- יט. בעניני בחירות לועידה הארצית של אגודת ישראל
- כ. בעניני בחירות להנהלת העדה החרדית
- כא. התעוררות ללימוד הלכה
- כב. שטר - צוואה
- כג. כנגד ההצטרפות לועד הלאומי

שסא

קונטרס "תיקון הטבלים של ארץ ישראל"

- דברי מבוא * דברי מרן החזון איש זצ"ל * דברי מרן רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל * תשובת רבנו לרבי איסר זלמן מלצר זצ"ל * דברי מרן הגרי"ז זצ"ל * דברי הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל * קונטרס הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל * קונטרס הגאון רבי שמואל אהרן יודלביץ זצ"ל * תשובה קצרה בכת"י רבנו לאחד הרבנים * עוד תשובה מרבנו לאחד הרבנים * מכתב רבנו זצ"ל בשנת תרע"ט * נוסחאות הפרשה * קונטרס דברי הסבר מאת בעל העצה רבנו זצ"ל * מכתב הסברו של רבי נחום פרידמן

זצ"ל * חלק מתשובת רבנו לקונטרס הגרש"ז * דברי רבי נחום פרידמן במכתב אל רבי ישראל זאב מינצברג זצ"ל * דברי נינו רבי אליהו [ברש"ז] ויספיש שליט"א

פרקי חיים

תטו פרק א - תולדות משפחת לעווי

גזע היחס * אבות המשפחה * רבי דוד מליסא * בנו רבי שלמה זלמן * רבי אברהם מפוזנא * רבי שלמה זלמן אב"ד זלאטשאב * רבי אשר לעמיל אב"ד גאליץ * רבי יעקב יהודה ליב לעווי * איגרותיו * רבי ישראל מקויל * עליית האחים לארץ ישראל

תמו פרק ב - רבי נחום משאדיק

קדושתו ופרישותו * מיצר בצער השכינה ועל גלות ישראל * מידותיו והנהגותיו * תפילותיו * עניותו * למען ציון לא אחשה * פטירתו * מכתב האמרי בינה * הספד רבי יעקב ספיר * דברי רבי עקיבה יוסף שלזינגר * הערכת הגרי"מ חרל"פ * כתביו וספריו * זרעו אחריו

תפג פרק ג - רבי זלמן בהר"ן זצ"ל

גדלותו בתורה * ישיבתו * מורה הוראה * מכירת האתרוגים * ענוותנותו * שבת במחיצתו * במשא הציבור * קנאות * יהללך זר * פטירתו * כתביו * כרוזים והסכמות * דברי זכרון

תקו פרק ד - רבי דוד בהר"ן

בית אמו - רבי משה מגיד * אשרי יולדתו * בבית חמיו * עזר כנגדו

תקיו פרק ה - שר התורה

חידושים עמוקים כלאחר יד * מרא דכוליה תלמודא * בעומק התורה * דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים * "רבי דוד יצא עילאי" * אליבא דהלכתא * "חידוש אינו פלפול בעלמא ברמב"ם" - דרך הלימוד * שימוש חכמים * שקידתו בתורה * סדרי הלימוד * "השינה נועדה לעייפים בלבד" * לא פסיק פומיה מגירסא * "לנו אין הדרך מפריעה" * סוד ה' ליראיו * כבוד התורה

תקלא פרק ו - איש ההלכה

"כל הרואה אותו נזכר בתלמודו" * "אין להחמיר חומרות יתירות" * בדקדוק ההלכה * הנהגות יום יומיות * "ספר שלם בדיני ברכות" * "דריכות" שלא להכשל בחילול שבת * דיני צדקה על פי ההלכה * כיבוד אב ואם * והדרת פני זקן - בגיל שיבה * מצוות צריכות כונה - כל מעשה ממקורו * חוקת הפסח * דיני ממונות * השבת אבידה * צדיקים ממונם חביב עליהם - בל תשחית * דינא דגמרא * בשכונת שערי חסד * בכל מצב - אף בעתות צרה * שיעורי תורה * תיקון המעשרות

- תקמח** פרק ז - אוצר של יראת שמים
תפילתו * יראת שמים ויראת חטא * איש אמת
- תקנר** פרק ח - מידות תרומיות
את צנועים חכמה
- תקס** פרק ט - שומר הגחלת
כנגד השפה העברית * ילדי טהרן * קדושת ישראל * מחאה * אסיפות חיזוק
- תקע** פרק י - בנתיב היסורים
עניות * שכול * תקופת שפייה
- תקעו** פרק יא - קשריו עם גאוני הזמן
רבי יהושע לייב דיסקין * רבי יצחק ירוחם דיסקין * רבי יוסף חיים זוננפלד * רבי אלחנן ווסרמן * החזון איש * הגרי"ז סולוביצ'יק * רבי איסר זלמן מלצר * רבי יוסף צבי דושניסקיא * רבי דוד יונגרייז * רבי שלמה זלמן אויערבאך * בפי ישרים תתהלל
- תקפח** פרק יב - הסתלקותו
שנתו האחרונה * פטירתו * הספדים * מאמרי זכרון שנכתבו על רבנו לאחר פטירתו * החומה * קול ישראל * התבונה * קול ישראל - ליום השלושים * מאמר הגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א * מכתב רבי עמרם בן רבי משה בלוי זצ"ל
- תרה** פרק יג - וזרעו לברכה
- תריב** פרק יד - בנו רבי זלמן ויספיש זצ"ל
שקידתו העצומה * תפילתו * גמילות חסד * דקדוקי מצוות * על משמר הדת * הנהגתו עם בני ביתו * פטירתו * קטעים מעתוני קול ישראל שיצאו לאחר פטירתו
- תרלו** פרק טו - בנו רבי נחום משפיייה הי"ד
ילדותו ונשואיו * פטירתו * המכתב המופלא * מעיתוני התקופה * מאמר לזכר הקדוש ר' נחום הי"ד * זכרונות - משה גליקמן פרוש * זכרונות - רבי חיים דוב קנטור
- תרנז** רבי שלמה יחיאל פרידמן זצ"ל
באהבתה תשגה תמיד * איזו עבודה שבלב, זו תפילה * למען תהיה יראת ה' על פניכם * עבד ה' * הן יקטלני לו אייחל - קבלת יסורים באהבה * "ראו בריה שבראתי" * גמילות חסד - והלכת בדרכיו * בעונה והצנע לכת * על חומותיך ירושלים
- תרסז** תמונות ופקסמיליות

מנהגיו והליכותיו

א. היה אומר רבנו שאף שודאי שכל המחמיר תבוא עליו ברכה, אבל צריך לאמוד עצמו שלא יקרה שע"י החומרות היתירות יחלש אצלו קיום הדברים שמחויבים מדינא¹.

ב. עיקר למודו חי' בעומק עצום², בשרשי הסוגיות בש"ס ובמשו"ע עד אסוקי

❁ עלי ארח ❁

זצ"ל היו מכנים בירושלים "שולחן ערוך חי", שכל מעשיו היו מדוקדקים ומדודים לפי השולחן ערוך. - רשימות רבי ניסן זק"ש זצ"ל.

ובנותן ענין להביא כאן מה שמובא מהחפץ חיים (בספר ח"ח עה"ת מהדורת רבי שמואל גריינימן זצ"ל - עמ' קנ"ו) בענין זה "פעם נשאל הח"ח, מה חובתו של האדם בעולמו להקרא בשם יהודי אמיתי. - עליו לקיים כל דיני השולחן ערוך - היתה תשובתו. וכאן שאל השואל שוב, מכיון שכן הלא יוצא כי תשעים אחוזים מכלל ישראל אינם יכולים להקרא בשם יהודי אמיתי. וע"ז ענהו הח"ח במשל לקוח מהחיים, אם מי שהוא נכנס לחנות של יי"ש, ומבקש יי"ש נקי ומוזקק מבלי כל תערובות מים יתנו לו, והי' אם חזק הוא היי"ש ממנו וקשה לו לשותו, אזי הוא מערבו וממזוגו במים לבדו אבל אין לו להתרעם על החנוני, יען כי מכר לו נקי ומוזקק. כן הדבר בעינינו, נשאלתי למי הזכות להקרא יהודי אמיתי במאה אחוז, וע"ז עניתי שעליו לקיים כל דיני השו"ע, אחרת אין זה יהדות אמיתית אלא מעורבת בסיגים ופסולת" עכ"ד.

רבי יצחק פלקסר זצ"ל סיפר שהיה רבנו מקיים את ההלכה מתוך מנוחה ושלות הנפש, ולא מתוך עצבים [נערוון]. - מפני רבי אליעזר פלקסר שליט"א.

2. כותב ר' מנדל פרוש זצ"ל (בס' בתוך החומות עמ' 14) "הרב ר' דוד בהרה"צ ר' נחום אחיו

1. ע"פ רשימות רבי אשר לעמיל כהן שליט"א, בשם אביו רבי אברהם הערש כהן זצ"ל. וכראיה לכך סיפר שהיה אחד שהחמיר על עצמו לא לשתות מים בלי שיסנן אותם, וראהו שמסנן מים בשבת, שדבר זה כרוך בכמה וכמה חששות: מלבן, סחיטה וכיוצ"ב.

רבי שמואל אהרן יודלביץ זצ"ל הגדיר פעם את רבנו ואמר "חכמי הטבע אומרים שהחיטה שלנו מתורבתת היא, ואינה הזן המקורי והמוין, אחד החוקרים מצא בהרי הגולן את "אם החיטה" החיטה המקורית והטבעית, ועולם המדע רעש מהתגלית, כיוצא בכך, אין למצוא בזמנינו יהודי מקורי ושורשי "א"שולחן - ערוך איד", זן זה חלף מן העולם - יש זנים דומים מתורבתים מהם שהוסיפו מצד אחד וגרעו מצד אחר... אבל אם ברצונכם למצוא את הזן המקורי כדוגמת אם חיטה התחקו אחר אורחותיו של רבי דוד בהר"ן הוא שולחן ערוך איד מקורי בלא חסרון ותוספות, ולא בעניני הלכה בלבד אלא אף במידות ודרך ארץ". (מעילו של שמואל עמ' ש"מ).

ומסופר שכאשר כתב רבנו את צוואתו ובה כתב רק ענינים הנוגעים לעניני ירושה וכדו', ביקש ממנו בנו רבי הלל ויספיש זצ"ל שיכתוב גם צוואה במילי דשמיא, אמר לו רבנו אין לי מה להוסיף על תורת משה. - רשימות רבי מרדכי [ברש"ז] ויספיש שליט"א, בשם רבי שלמה יחיאל פרידמן זצ"ל. וכן את אחיו הגר"ז

שמעתתא אליבא דהלכתא. ולא היה נוחא ליה מעשיית פלפולים ומערכות שאינם להלכה³.

ג. אמר, שטבע האדם הוא שבשעה שלומד את הסוגיא עד אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, אז הדעת נוטה להחמיר את כל החומרות ולנהוג על פי כל השיטות והדעות אף לא לפי כוחו, לעומת זאת כשעומדים בשעת מעשה ומתרמי שאלה, טבע בני האדם לחפש כל מיני היתרים וקולות איך להכשיר ואיך לטהר, ושני הדרכים אינם נכונים, כי אי אפשר להחמיר כל כך יותר מכחו, ומאידך יש

❦ עלי ארח ❦

3. מפני רבי מרדכי [ברצ"ה] ויספיש שליט"א, ועוד. והיה רגיל רבנו לומר, חידוש אינו פלפול בעלמא ברמב"ם, אלא לברר הדברים לאמייתם ולהוציא הלכה מדיוק דברי הגמ' או הטור וב"י ומשנ"ב זהו חידוש אמיתי. - רשימות רבי מרדכי [ברש"ז] ויספיש שליט"א, בשם רבי אברהם הערש כהן זצ"ל. וכשהרצה לפניו אחד הצורבים פלפול ארוך אמר לו רבנו "חבל על הזמן, בזמן הזה היית יכול להספיק ללמוד כמה דפי גמרא". ופעם נשאל מפני מה אינו מוציא ספר מחידושו, נענה ואמר כיצד מחברים ספר, עושים שאלות ואח"כ כותבים תשובות, וכך נוצר ספר, אבל אני לומד רק את הפשוט וממילא אין לי מה לכתוב. ובהזדמנות אחרת אמר "אינני מחדש כלום, אני רק מראה מה שכתוב בפוסקים, ולא מחדש דבר שלא כתוב, ועל כן אין לי על מה להוציא ספר". - רשימות רבי אשר לעמיל כהן שליט"א, בשם אביו רבי אברהם הערש כהן זצ"ל. [ורבי שריה דבליצקי שליט"א כתב בספרו י"ג מאמרות "שאמרו שמחמת חריפות ועומק שכלו של רבנו, לא יכול היה לצמצם דבריו להעלותם על הכתב"].

ובנותן ענין להביא כאן מדברי הספדו של הגר"ח"ל אויערבאך זצ"ל שנשא בכלות השבעה לפטירת רבנו בבית הכנסת קהל חסידים בשערי חסד, שקרא עליו דברי הגמ' בברכות (ד, א) "כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע לא חסיד אני שכל

של ר' זלמן ר' נחומס' למד בישיבת עץ חיים, היה מצוין בשכלו העמוק מאד, אמרו עליו שיש לו ראש של מהר"ם שיף מדבר קצרות והיה דרוש התאמצות יתירה להבין כונתו עמוקה".

ושמענו מרבי שמואל אויערבאך שליט"א כי בעת שהלך עם אביו הגר"ש להלויית רבנו, אמר לו אביו הגר"ש שהם הולכים ללוות את "אחד מיוחד מגאוני הזמן בעמקות התורה".

וסיפר פעם רבי מרדכי דוד לוי"ן זצ"ל בעל ה"דרכי דוד" לתלמידיו בישיבת "עץ חיים", על התקופה שהיה חברותא של רבנו, "היינו יכולים להתעמק כמה שעות בדיבור אחד של מהרש"א, ולא חשבנו להפסיק לרגע". נכדו שלמד עמו טור וב"י סיפר, כי כל גמרא המובאת בב"י נפתחה ונלמדה בעיון לכל פרטיה ודקדוקיה. את הקדמת הפמ"ג להל' מליחה למד רבנו עם נכדו רבי נחום כהן זצ"ל במשך חורף שלם. ובעת שלמד עם נכדו נער צעיר בסוגית "עני המהפך בחררה", וכאשר התייגעו הענינים החל הנכד לדפדף ולעיין במהרש"א, היכה רבנו קלות בידו וגער בו, לא, במהרש"א מעיינים רק אחרי שעמלת עד קצה יכולתך... לזה נועד המהרש"א... לא להקל ביגיעה. אמנם אחר שכבר יש לך תשובה, תעיין במהרש"א שמא גם הוא עונה כמוך, ואם אינו עונה כמוך, צריך להבין למה לא. - מפני רבי ישראל יעקב ויספיש שליט"א, בעל המעשה.

לחשוש כשיש נגיעה וכשהוא כהול יבוא חלילה להתיר את האיסור, ולטמא את הטמא רח"ל, לכן הדרך הנכונה היא לחשוב ולדמות לעצמו בשעה שלומד את ההלכה מה עושים נאם יקרה מקרה כזה אצלי בבית, איך אצטרך לנהוג, ואז זוכה להסיק את המסקנא האמיתית של הסוגיא⁴.

❁ עלי ארח ❁

וכלימה", אך הרמב"ם ז"ל פי' בהיפוך אל תהי נבהל להשיב, שלא יבהל וישתומם כשעה חדא עד שמשיב, כ"א השב ישיב חיש להראות להמקשה טעותו ושגיונו, ואומר אני כי שני הפרושים אינם סותרים זא"ז, ושניהם נשואים בנושא אחד, כי בביתו ובחדרי מדרשו יעיין היטב ואל ימהר להחליט שום סברא, רק יחמיץ כל דין ודין, עד שיהיה ברור ונקי כסולת נקיה, ואח"כ יניחם בחדרי מוחו ומחשבתו למען יהיו מוכנים לפניו ביום שיבוא אחד לשאול או להקשות אל יבהל ואל ישתומם איך ישיב מיד, ולא נקרא בזה משיב דבר טרם ישמע, אחרי כי כבר עיין היטב בבית מדרשו, ולא המציא הדבר עתה, - הנה אחז"ל בני הנעורים פי' הנעורים בלילה על שקידת התורה, ואומר אני כי בני אינם בנים הנולדים לו מאשתו, אלא הם סברותיו וחכמותיו אשר הוליד ע"י ניעור הלילה ושקידה רבה. וזהו פי' הקרא "כחיצים ביד גיבור" אשר זאת תפארתו שישלח חציו מהרה לא יבהל ולא ישתומם, רק שיהי' באופן תכסיסי מלחמה שהחיצים מוכנים באשפתו די והותר, כן בני הנעורים, אותן הלימודים שהוליד ע"י שיגע עליהם גם בלילה לא שכב לבו, אשרי הגבר אשר מלא אשפתו מהם, שלימודים ההם מסודרים לו בחדרי מוחו הרבה מאד, אז "לא יבושו כי ידברו את האויבים בשער" בשערה של הלכה, נגד כלל המונח "משיב דבר טרם ישמע אולת היא לו וכלימה", אשר בזה האופן לא יבושו, כי תמיד יהיה תשובתו בצידו, אין זה לנו לא אולת וכלימה, לא נבוש ולא נכלם לא בעוה"ז ולא בעוה"ב" עכ"ד.

מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה", והסביר דאין הכונה מלכי מזרח ומערב לסתם מלכי אומות העולם, וכי רבותא שדוד גדול משאר מלכים, אלא הכונה מלכי מזרח ומערב ל"מאן מלכי רבנן" (גיטין סב, א), והיינו שאמר דוד שהנה הת"ח עמלים להבין ולפלפל בקושיא של רעק"א, ואומרים מערכות עצומות, ואילו הוא - דוד עוסק בהלכה למעשה. וכן אפשר לומר על רבי דוד בהר"ן שהרי אמרו עליו שיש לו ראש המזהר"ם שיף, ויכול היה ללמוד כל הזמן בפלפול בין כתלי ביהמ"ד ולשדד מערכות עצומות, אמנם הוא בחסידותו שקד בכל כוחות נפשו להעמיד חיי הפרט והכלל על אדני ההלכה לתקן דרכיהם של ישראל לפני אביהם שבשמים, לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא - מפיו רבי אברהם דוב אויערבאך שליט"א, שהיה נוכח בהספר הנ"ל.

4. רשימות רבי אשר לעמול כהן שליט"א, בשם אביו רבי אברהם הערש כהן זצ"ל. ובדומה לזה עי' בהקדמת בן החת"ס (לשו"ת יור"ד) שכתב "אחרי כותבי כל זאת מצאתי מכת"י קודש של אבינו מאוה"ג זצ"ל אשר כ' כמתנצל ע"ד התשובות אשר השיב תמיד בעיון נמרץ מאד מאד כידוע, וראיתיו ראוי ונכון לחקקו בעט ברזל ועופרת. וז"ל כתיב (תהלים קכ"ז, ד) "כחיצים ביד גבור כן בני הנעורים וגו'", דע מה שאחז"ל באבות (פ"ב מ"ז) "ואינו נבהל להשיב" הכונה הפשוטה שאל ימהר להשיב, ע"ד דכתיב (משלי יח, יג) "משיב דבר טרם ישמע אולת היא לו

- ר.ב. היה נוהג לאפות מצות מצוה [כמכונה] בערב פסח אחר חצות²⁵¹, והיה הולך לאפיה בבגדי חג²⁵². וקרא²⁵³ אז את ההלל²⁵⁴.
- ר.ג. את הקערה סידר לפעמים עפ"י האר"י ז"ל, ולפעמים עפ"י הגר"א ז"ל²⁵⁵. והיה מניח את מיני הקערה על גבי המצות שבקערה²⁵⁶.

❧ עליו ארח ❧

254. רשימות רבי מרדכי [ברש"ז] ויספיש שליט"א, בשם רבי אליעזר ויספיש ז"ל. ובשם רבי נחום [ב"ר שלמה זלמן] ויספיש ז"ל. והיה רבנו מקבל שתי חבילות מצות מצוה, ומאחד היה אוכל כל ימי הפסח, ואת השני היה מחלק למקורביו וביניהם רבי חיים טודרוס הרש"ר זצ"ל. שנה אחת שאל אותו רח"ט מה עושה עם הפירורים שנשארים במאפיה ומחמיצים, וענה לו רבנו שהוא עוזב את המאפיה לפני שהפירורים מחמיצים, ומה שקורה אחר כך אין לו שייכות לזה. - מפי רבי דוד פרידמן שליט"א. [ועי' מועדים וזמנים (ח"ג סי' רס"ב) דהביא נוסח מיוחד לבטל את הפירורי חמץ עי"ש].

255. מפי רבי משה חיים כהן שליט"א, בשם אביו רבי הלל כהן זצ"ל. עי' באר היטב (סי' תע"ג סק"ח) דהביא את סדר הקערה לשיטת האריז"ל. ומקורו מס' עץ החיים (פע"ח שער ח"ג המצות פ"ו).

256. מפי רבי משה חיים כהן שליט"א, בשם אביו רבי הלל כהן זצ"ל. דעי' בבאר היטב (שם סעי' ד') דהביא בשם האריז"ל ז"ל "ותניח אלו הה' דברים למעלה על ג' מצות". וכ"כ השו"ע הגר"ז (שם סעי' כ"ו). אולם בכף החיים (שם אות נ"ח) כתב דיניח את המיני קערה סמוך למצות ולא מעליהם, ולשון על ג' מצות הוא כמו "ועליו מטה מנשה".

בנותן ענין להביא כאן כמה ממנהגי חמיו -
זקנו רבי הלל ליכטנשטיין מקלמייא זצ"ל בליל הסדר. א[ן] סיפרו עליו שהיה נוהג לעטר את שולחן הסדר עם כל חיבוריו שהיו לו בכתי"ק והכריז "הרי דוד המלך ע"ה משמיע טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף ואני מקיים את

251. בשו"ע (סי' תנ"ח סעי' א') מבואר דכן ראוי להקפיד מעיקר הדין. אולם עי' במ"ב דנקט דהוי רק מנהג בעלמא. ועי' ביסוד ושורש העבודה (ש"ט פ"ד) שכ' וז"ל "עיניכם תחזינה מישרים במצת מצוה לדעת הירושלמי ודעת רבותינו שמביא הטור אין יוצאין בה אפילו בדיעבד אם לא נאפה בער"פ אחר חצות דווקא, ודעת הטור ובי"ג"כ להחמיר, לכן ראוי להזהיר ולהוכיח להמון עם שלא יקלו בזה ח"ו". ובמעשה רב (סי' קפ"ח) מובא דהגר"א לא הקפיד על מצת מצוה, וכן מובא שגאוני בריסק לא הקפידו ע"ז (הגדת בריסק עמ' ט"ו). וכן החזו"א זצ"ל לא הקפיד ע"ז (דינים והנהגות פ"ז ס"ב). ובס' נפש דוד (עמ' 137) כותב האדר"ת "לאפות מצות מצוה בער"פ לא נהגתי, וכאשר ראיתי כן לאמור"ר זצ"ל שלא היה מהדר בזה, ופעם אחת נתלהבתי לקיים כן, וראיתי שמצות לא נאפו כתיקנן מפני המהירות וגם אז לא יצאתי יד"ח בהן, ומאז נמנעתי מלהדר על זה". ור' בצלאל לנדוי ז"ל כותב בהגדש"פ לאבות ולבנים (ירושלים תשל"ד - עמ' ל"ד) שהגר"ז בהר"ן הסכים לוותר על מנהגו כל השנים לאכול מצות שנאפו בער"פ כדי לאכול מצות מכונה בהידור יותר.

252. וכן מובא (בס' הנהגות ופסקים עמ' 79) על הגר"ח זוננפלד שהגיע לאפית מצות בער"פ בבגדי חג. ובתשובות והנהגות (ח"ב א"ח סי' ר"ג) כתב דראוי ללבוש בגדי יו"ט בערב פסח אחר חצות.

253. כבר הביאו כן החיד"א בעבודת הקודש (סי' ק'). ובמורה אצבע (סי' ז' אות ר"ה). וביסוד ושורש העבודה (שער ט' פ"ד) שיקראו את ההלל בעת אפית המצות.

רד. את ההסיכה היה עושה, כשהוא יושב על מטה שהיתה סמוכה לשולחן²⁵⁷.

רה. בעת אמירת ההגדה היה מרבה בחדושים וביאורים ובדברי מוסר וכיבושין²⁵⁸, והיה מראהו נורא תוד בליל הסדר²⁵⁹.

רו. בעת אמירת עשרת המכות שבהגדה היה מובל בנ' אצבעות יחד, זרת קמיצה ואצבע, כדי לצאת את כל השיטות²⁶⁰.

עלי ארח

וכשבא אצל האיש וביקש ממנו שהוא רוצה להיות אצלו בחג הפסח, אך לא חפץ האיש באמרו הריני איש עני וצר לי המקום, עד שהפציר בו מאד ונתן לו כסף כדי לקנות צרכי חג הפסח ותיכף באותו הלילה הכירו את האיש שואב המים ונתוודע אח"כ שהוא היה אחד מל"ו צדיקים" (ספר היחס עמ' 19). [היו שטיפרו עובדא זו בגירסא אחרת ואכ"מ]. עוד מסופר (רבי יהושע לעווי זצ"ל בקובץ זכרון מאיר עמ' נ"ג) על רי"ל הנ"ל שבליל פסח אחר פטירת בנו רבי שלמה זלמן לעווי שנפטר בצעירותו בגיל חמשים לפני פסח. ישבו בני משפחתו אצל רבי יעקב ליב והתחילו לבכות על פטירת אביהם, גער בהם רי"ל אם לבכות באתם צאו מביתי. ועל חמיו הגרעי" שלזינגר זצ"ל כותב ר' הילל שלזינגר זצ"ל (בהקדמתו להגש"פ "לב העברי") "זכורני כד הוינא טליא ראיתי פניו הקדושים כשהוא מיסב בליל הסדר ופניו בוערות כלפידים מרוב דביקותו בכוונות ויחודים - וכן מסופר כי אחר עריכת הסדר גם כשתקף עליו שינה היה ממשיך לשבת על כסאו, כעלות השחר היה מתגבר כארי בהכנה דרבה להתפלל כותיקין, כמנהגו הקדוש, להתפלל גם בשבת ויו"ט כותיקין, גם אם לא היה לו מנין היה מתפלל תפלת שחרית ביחידות".

260. מפי רבי אברהם [ב"ר הלל] כהן שליט"א, בשם אביו זצ"ל. דהנה יש נוהגים לשפוך את היין באצבע, (רמ"א תע"ג סעי' ד'. וכך הכריעו החק יעקב שם סקל"ז, ומ"ב שם סקע"ד). ויש נוהגים בזרת, (הגהות מנהגים להר"א טירנא הל' ליל הסדר או' צ"ח הובא בד"מ שם). וי"א בקמיצה. (מג"א שם

הדין יפה ומעטר השולחן של הסדר בכלי זהב" (ס' בינה לעתים ניסן או' רי"ז לרבי יצחק וייס זצ"ל בשם הר"פ שטיינר זצ"ל אב"ד איללאק). ב] בהגדת לב העברי (עמ' כ') הביא הגרעי"י שלזינגר זצ"ל שנהגה אשתו בליל הסדר להדליק ד' נרות גדולים של חלב במקום נרות של זכוכית של כל שבת ויו"ט, ומסיים שם "ולא הבנתי הטעם, אך כנראה נהגה כן ע"פ מנהג אבותיה ה"ה הגר"ה מקלמייא זצ"ל". וראה עוד בספר שמרו משפט (עמ' ק"ב) שהביא רבי עקיבה יוסף שלזינגר מעשה מופלא שהתארח בליל הסדר איש פלאי בבית חמיו רבי הלל מקלמייא עי"ש את כל הנהגותיו ומעשיו המופלאים.

257. מפי רבי אברהם כהן שליט"א, בשם אביו רבי הלל כהן זצ"ל.

258. מפי רבי אליהו זילברמן שליט"א. שהיה אומר רבנו מכיון שזה הזדמנות שכולם נמצאים, לכך ראוי לומר דברי מוסר וחיוזוק בכל הענינים.

259. מפי רבי משה חיים כהן שליט"א, בשם אביו רבי הלל כהן זצ"ל, שהיה סמוך אצלו בליל הסדר. וראה כמה ביאורים בעניני יצ"מ להלן בפרק פניני אגדה. ובנותן ענין להביא כאן מעשה נורא, שבעת ששהה רבי יעקב יהודה לייב לעווי זצ"ל בגרמניה היה לו צער גדול קודם חג הפסח שלא היה לו מקום לחוג את חג הפסח, ואחיו רבי נחום משאדיק זצ"ל ידע מזה בירושלים ושלה לו מכתב שישאל אחרי איש אחד ושם יכול להיות בחג הפסח, וישאל על אותו האיש, וכולם השיבו הלא זה האיש איש פשוט הוא 'שואב מים',

רז. אף בזקנותו התאמץ באכילת מצה כליל הסדר שיהיו שתי הכזיתים בפיו
בבת אחת וכמבואר בשו"ע (סי' תע"ה סעי'א)²⁶¹.

רח. הורה, שכזית הוא משקל ששה מיל [יחידות] שהיו בזמן הבריטים. [שהוא
משקל 20 גרם - למדידת הגרא"ד רוזנטל]²⁶².

רמ. הורה, שהנשאר בין החניכים מצטרף לשיעור הכזית של אכילת המצה,
כדאיתא בפרק גיד הנשה (חולין קג, ב)²⁶³.

❁ עליו ארח ❁

(עמ' צ"ח). וז"ל "בענין שיעור הכזית של מצה
רשום אצלי, כי הגאון רבי דוד בהר"ן זצ"ל אמר
לי עוד בימי הבריטים, כי משקל ששה מיל
[יחידות] שהיו או, הוא משקל של כזית מצה,
ושקלתי ומדדתי בשעתו ששה מיל והיה
במשקל 20 גרם".

ושמענו מהגרא"ד אויערבאך שליט"א שבליל
בדיקת חמץ ובערב פסח היה רבנו מדבר עם
הציבור בבית הכנסת בעניני השיעורים
והכזיתים.

263. רבי אברהם דוד רוזנטל זצ"ל, בהגדש"פ
באר המלך (עמ' צ"ח). וז"ל שם [בהמשך
למובא לעיל בהערה הקודמת] "ודברנו גם בענין
בין החניכים דמצטרפי כדאיתא בפ' גיה"ג, כ"ז
רשום אצלי". ומסיים שם דלפ"ד הלבוש (סי'
תע"ה סי"ג בהגה"ה) דעיקר באכילת מצה הוא
השביעה מהכזית מצה, א"כ לא יצטרפו
הפירוורים שבין החניכים. וכמבואר בס' פנים
מאירות (ח"ב סכ"ז) דלגבי ברכהמ"ז דמבואר
ברא"ש (פ"ב דברכות סי' ו') דבעינן אכילה במעיים,
ולכן ר"ל דלא מצטרף הנשאר בין החניכים דזה
מצטרף רק היכא דבעינן אכילה גרידא, וא"כ
לשיטת הלבוש גם מצה כך דינה דבעינן שביעה
מכזית ולא יצטרפו הנשאר בין החניכים, אולם
עי' חת"ס (שו"ת סי' קכ"ז ד"ה ואשלם), ובשו"ת
חת"ס (סי' צ"ו), ובשו"ת מהר"ם שיק (סי' ר"ג - וסי'
רנ"ז) דס"ל דמצטרפי הנשאר בין החניכים עי"ש.

סקכ"ח). ורבנו שחשש לכל השיטות וע"כ עשה
עם ג' אצבעות אלו ביחד. [וגם חמיו רבי עקיבה
יוסף שלזינגר זצ"ל נהג לעשות כן. - רשימות
רבי מרדכי [ברש"ז] ויספוש שליט"א, בשם ר'
שמעון הלל שלזינגר זצ"ל].

261. רבי שריה דבליצקי שליט"א, בקובץ
מוריה (חשון תשס"ט או"י ט). [נמוסיף שם,
וכנראה גם בליל סוכות עשה כן, וראה להלן
בהל' סוכות (הע' 329) מה שהערנו על טענה זו].
דהנה המ"ב (סי' תע"ה סק"ט) כ' "דצריך רק
להכניס לפיהו את שני הזיתים בבת אחת,
ולרסקם, אבל אין חיוב לבלעם בבת אחת, אלא
די שיבלע כזית אחת ואח"כ יבלע השאר".
[ובחת"ס יש סתירה לכאן] בדעתו האם צריך
לבלוע בבת אחת, דבחי' חולין (קג,א ד"ה כי אתא)
כ' דאין לבלוע בבת אחת, אולם בשו"ת (או"ח סי'
קכ"ז) משמע דצריך לבלוע בבת אחת, וכ"כ
במנהגי חת"ס]. אולם עי' בס' ארחות רבנו (ח"ב
עמ' ע') דדעת החזו"א ובעל הקה"י דאי"צ לחוש
לזה, ויכול לאכול לכתחילה בזא"ז בתוך כדי
אכילת פרס. ועל רבי משה פינשטיין זצ"ל
שמענו שהיה אומר שזה אחד המצוות שקשה
עליו לקיימם לבלוע את ב' הכזיתים כאחד.
ובמו"ז (ח"ג סי' רנ"ט) כתב דלבלוע בבת אחת הוא
דבר קשה ולא נהגו בה רק יחידים. ולא נתבאר
דברי הגר"ש בעדותו האם רבנו גם בלע את
הכזיתים בבת אחת או רק הכניס לפיו וצ"ב.

262. להלן מכתבי הלכה (סימן ג'). ורבי אברהם
דוד רוזנטל זצ"ל, בהגדש"פ באר המלך

רי. אביו הגר"נ משאדיק ואחיו הגר"ז בהר"ן נהגו בפסח לא לאכול מצה שרויה כמנהג אנשי פולין²⁶⁴, אולם רבנו סבר שראוי ורצוי לאכול שרויה מפני עונג יו"ט ורק החמיר ע"ע מפני כבוד חמיו²⁶⁵.

ריא. אמר בשם אחיו רבי זלמן בהר"ן זצ"ל שאם נופל פיסת מצה בתוך המרק יש לאכול את המצה מיד, וליכא בזה חשש שרויה כיון שלא הספיק להחמיץ²⁶⁶.

❁ עלי ארח ❁

נמנע רבנו מלאכול שרויה בפסח אך רבנו סבר שמותר לאכול שרויה, רק הוא בעצמו לא אכל מפני כבוד חמיו או אביו.

ופעם בא לפניו אברך שמנהג אבותיו היה לא לאכול שרויה, ומנהג משפחת חמיו היה לאכול שרויה, ואשתו קשה לה להפסיק לאכול שרויה, אמר לו רבנו שהנה לא לאכול שרויה הוא רק מנהג, אמנם שלום בית הוא דין דאורייתא, ועל כן ראוי שיעשה התרת נדרים ויתחיל לאכול שרויה. - מפני רבי אליעזר [ברג] ויספיש שליט"א.

ושמענו מהרב יוסף ויספיש שליט"א שבביתו של רבנו היו מכינים מים בתוך דוד גדול לכל ימי הפסח, ומזה היו שותים ושוטפים את הכלים [וכן נהגו ג"כ בבית חתנו רבי משה פרידמן זצ"ל]. עוד הקפידו בבית רבנו שכל כלי שנפל על הריצפה בפסח הצניעו אותו ולא השתמשו בו עד שנה אח"כ, ולכן אע"פ שבכל השנה לא היה מספיק כלים לשבת ולפעמים היו צריכים להשתמש באותו כלי לדגים ואח"כ הופכים אותו לבשר, אולם בפסח היה להם עשרות כלים מחמת זה כדי שאם יפול לא יצטרכו להשתמש בו. וכן שמענו שנהגו כן בבית הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שכלי שנפל על הריצפה לא השתמשו בו בפסח באותה שנה [אך ראוי לציין שבזמננו היו חריצים רחבים בין המרצפות בשערי חסד, ולכן הבית לא היה נקי לגמרי, ולכן חששו יותר].

266. מפני רבי דוד פרידמן שליט"א, בשם רבי שלמה יחיאל פרידמן זצ"ל. ועי' בשעת

264. רשימות רבי יהושע לעווזי זצ"ל.

265. מפי רבי שמואל אויערבאך שליט"א, בשם אביו הגרש"ז זצ"ל. ססיפר ששאל אביו זצ"ל את רבנו, הנה מתקרב חג הפסח מה ראוי להחמיר. וענה לו שתי חומרות: א' לאכול מצת מכונה. ב' לאכול מצה שרויה משום עונג יו"ט [ועי' בשעת (ס"י) ת"ס סק"י] דהאריך בזה וז"ל בתו"ד להקל באכילת שרויה "ואולי משום מניעת שמחת יו"ט שלא ערב להם לחם מצה חריבה". יש שטענו שתנאי התנה עמו חותנו רבי עקיבה יוסף כשלקח אותו לחתן שלא יאכל מצה שרויה בפסח. ויש שטענו שהיה זה מנהג אשתו שקבלה מאביה וכך הנהיגה מעצמה בביתה. [וחמיו הגרע"י כנראה נהג כך ע"פ חמיו רבי הלל מקלמ"א, דאביו של הגרע"י היה מתלמיד החת"ס ומנהגו היה לאכול שרויה בפסח, וכמבואר במנהגי חת"ס (פ"י סעי' כ"ה) שאכל שרויה, וכבר תמהו מדבריו בשו"ת (יור"ד ס' רכ"ב ד"ה אלא) דכ' 'דמצוה היא ופרישות שלא לאכול מצוה שרוי' בפסח, ועי' שו"ת בצל החכמה (ח"ו ס"מ) מה שהשיב ע"ז, ועי' מש"כ ע"ז בהגדת לב העברי (עמ' ט)]. ובבית בנו ר"נ משפיה זצ"ל אכלו מצה שרויה בפסח. וסופר רבי שלמה זלמן בר"נ ויספיש זצ"ל, שלפני חתונת אביו ר' נחום אמר לו רבנו שמה שאני לא אוכל שרויה הוא בגלל שהבטחתי לאשתי שאני לא יאכל שרויה, אבל אתה בביתך יכול לאכול שרויה. - מפני הרב נחום אפל שליט"א.

ושמענו מרבי דוד פרידמן שליט"א, בשם רבי שלמה יחיאל פרידמן זצ"ל. שכיון שכך היה מנהג אבותיו של רבנו שלא לאכול שרויה, לכן

ריב. לאכילת מרור נהג לאכול חסה שחתך בעצמו בנינות מי השילוח בכפר סילואן, בסכין מיוחדת שהביא עמו²⁶⁷.

ריג. נהגו הילדים לחטוף אצלו את האפיקומן²⁶⁸.

עלי ארח

כשר לד' מינים, כי האילן בעצמו נקרא תמר, וא"כ ה"ה לגבי מרור עצם הירקות נקראו מרורים, ואע"פ שכבר אינם מרים היום יעו"ש.

268. רשימות רבי מרדכי [ברש"ז] ויספיש שליט"א, בשם אשת רבי אברהם הערש כהן זצ"ל. דהנה בגמ' (פסחים קט, א) אמרו "ר' אליעזר אומר, חוטפין מצות בליל פסחים בשביל תינוקות שלא ישנו". וכתב הרמב"ם (פ"ז מחו"מ ה"ג) "חוטפים מצה זה מיד זה כדי שיראו התינוקות וישאלו". וכתב החק יעקב (סי' תע"ב סק"ב) דמכאן התפשט המנהג של התינוקות לחטוף מצת האפיקומן, שעל ידי זה לא ישנו ויתעוררו לשאול. ובר"י מלוניל (בפסחים שם) כ' "חוטפים מיד התינוקות מצה ומשחקים עמהם כדי שלא ירדמו". ועי' בהגש"פ לב העברי (עמ' ל"ז) שביאר טעם לדבר ע"ד הסוד. אולם בס' אורחות חיים (ספינקא - סי' תע"ג סעי' י"ט) הביא מס' מאורי אור שיש לבטל המנהג. וכן בס' מקור חיים לבעל החוות יאיר (סי' תע"ז) הביא את המנהג וביאר שזה משום חיבוב מצוה, וסיים דמ"מ ראוי למחות ולבטל המנהג. וכן מובא בהגדה מבית לוי (בריסק) דהגר"ח לא הרשה לחטוף את האפיקומן. וכן מובא בס' ארחות רבנו (ח"ב עמ' ע"ח) דאצל החו"א לא חטפו את האפיקומן. אולם בהקדמה לס' מכתב סופר (ח"ב) מבואר דאצל החת"ס נהגו לגנוב את אפיקומן.

יודיע המעשה על בנו רבי זלמן ויספיש ששאיפה עזה היתה לו כשהיה ילד לקבל ברכה מאת מהרי"ל דיסקין זיע"א, אך דא עקא אביו רבנו זצ"ל שהיה תלמידו של המהרי"ל דיסקין, היה ירא וחרד לבא ולבקש סתם ביום של חול ברכה ממהרי"ל דיסקין, כי איך יעלה על הדעת להטריד את גאון ישראל בזוטות, אולם כגודל פחדו ויראתו של רבנו כך גדל רצונה של רעיתו

(סי' ת"ס סק"י) דכ' בזה"ל "ועב"פ נראה דאף המחמיר מהאי טעמא א"צ להחמיר שלא לטבל מצה אפוי' במים או במשקה אם נותן מיד לתוך פיו דפשיטא דאין בזה שיעור להחמיץ כלל".

267. רשימות רבי מרדכי [ברש"ז] ויספיש שליט"א, בשם רבי שלמה זלמן בר"נ ויספיש זצ"ל. שו"ר בהגש"פ לב העברי (עמ' ק"ח) שכתב וז"ל "כאשר הלכה בתי רוחמה שיינדיל הי"ו למקום "סלאוואן" בסמוך לקחת משם ירקות של מרור וכרפס ובצלים, ראתה כאשר מוציאים אלו ירקות ותולשין אותן הם מלאים עפר ורגבי האדמה וצריכין רחיצה, ואשר מוכן לפניהם עריבה גדולה אשר לשין בה עיסה כל השנה, וחמוצו קשה כמובא אור"ח סי' תנ"א (סעי' י"ז) ורוחצין בה הירקות, ומביאין אותן בסלים מעורב עם פיתם למכור לפסח, ומן אותו הזמן אנו נוהרים לילך ולראות את תלישתן ורחיצתן בכלים נקיים ושלא ליקח אשר הם מביאים בכלים ובסלים מעורב עם פיתם וכיוצא, וע"כ כל בעל נפש ישמור". ובס' מעילו של שמואל (עמ' רצ"ג) מסופר על רבי שמואל אהרן יודלביץ זצ"ל שהיה קוטף את המרור בידיו, שהרי המרור הוא דבר חריף, ואם יחתכוהו בסכין אף שאינה בת יומה יבלע בה טעמו, לפיכך היה הולך עם בניו לכפר סילואן וקוטף במו ידיו את החסה והבצל, והזהירם לרחוץ ידיהם כדי שיקטפו בידים נקיות. וכן מובא בס' ארחות רבנו (ח"ב עמ' ע"ו) דגם החו"א הקפיד לחתוך את המרור בעצמו ממקום גידולו.

ובנותן ענין להביא דברי רבי שמואל אהרן יודלביץ זצ"ל בספרו מעיל שמואל (פסחים לט, א) דביאר הא דיוצאים למרור באכילת חסה אע"פ שאינו מר, וביאר עפ"ד רבנו שיובאו להלן בה"ל סוכה (א' ע"ה) דגם לולב בלי תמרים הרי הוא

ריד. את הכוס הרביעי בליל הסדר היה שותה אחר אמירת הלל לפני הצות וכמבואר ברמ"א (סי' תע"ז ס"א)²⁶⁹.

רמז. אכיו הגר"נ משאדיק ואחיו הגר"ז בהר"ן נהגו בפסח שלא לאכול שמן זית²⁷⁰. אולם רבנו עצמו היה משתמש בשמן זית בפסח, אחרי שהיה מריח

❦ עלי ארח ❦

במשנה אין נזכר רק ד' כוסות, וכוס חמישי אין נזכר רק בברייתא דאומר עליו הלל הגדול, ולפי המשנה אפשר דאסור להוסיף על הד' כוסות, א"כ אפשר דאנו לוקחים כוס גדול דאם אין רק כוס אחד גדול די לכמה אנשים ואין צריך לכל אחד כוס בפני עצמו, רק שיעור כוס בשביל כל אחד דאפילו כולו שותים רק מכוס אחד גדול די, ואם כן אפשר דאנו לוקחים כוס גדול דיהיה בו איזה רביעית בשביל איזה אנשים שרוצים לצאת דעת הברייתא, ואח"כ מווגין מעט מהכוס לכל אחד להכוס הד' שלו ואפשר דאז יוצא דעת הברייתא דכוס חמישי וגם אין מוסיף על הד' כוסות כי אין שותה יותר מד' כוסות".

וראה בהגש"פ לב העברי לחמיו הגרעי שלזינגר זצ"ל (עמ' קל"א) וז"ל "ומנהגי היה זה כו"כ שנים לשתות בנעלם, כוס של אליהו ז"ל אחרי הלל הגדול כדעת רבתי דנהגו בכוס ה', ובלי ספק כי בארתי בזה כמה טעמים כמוסים, ורק לא ברכתי עליו כמנהג אשכנז אשר מברכים על כל כוס וכוס".

עוד מצאנו בכתבי בנו הגר"ז ויספיש (על מסכת מנחות דף פ"ז, א) בד' רש"י כתי"י "אל תרא יין כי יתאדם, וז"ל אלמא בשעת אדמימות מובחר הוא, וקים לן כשעברה שנתו עוברת אדמימות ואינו אדום כל כך כשנה ראשונה". כתב הגר"ז ע"ז "לפי זה יין שלוקחים על פסח. אפשר שטוב ליקח שיהיה תוך שנתו. ועוד אפשר שאם לא יהיה כל כך ישן יהי יותר נקל להיות כל זמן שאומרים הגדה דהיינו עד שיגמרו כל הסדר של ליל פסח".

270. רשימות רבי יהושע לעוזי זצ"ל. דהנה המג"א (סי' תנ"ג סק"ב) כתב דמשמע מהמהרי"ל שמותר לאכול שמן זית בפסח.

מרת שרה שיזכה בנה לברכה, ובאחד מלילות הסדר כשחטף ר' זלמן את האפיקומן מאביו, לא הסכים להחזירו עד שיבטיח לו שיקח אותו לרבי יהושע לייב לקבל ברכה, או אז נענה רבנו ואמר לו שישתדל בדבר. ואכן, לאחר זמן קצר הלך עמו רבנו לכיוון ביתו של רבי יהושע לייב, אך כשעמדו ליד ביתו חרד רבנו מגשת אל הקודש בעבור דבר פעוט כל כך, ופנה לו לחזור על עקבותיו, בראותו כך פרץ זלמן הקטן בבכי, ושכשמעה זאת הרבנית דיסקין שהכירה אותם, אמרה: 'אם בוכה הוא בשביל כך, ראוי הוא שיקבל ברכה'. ובאמרה זאת נכנסה איתו לבעלה רבי יהושע לייב שבירכו בזה"ל 'יהי רצון דו זאלסט זיין א ערליכער איד', [יהי רצון שתהיה יהודי אמיתי].

269. מפי רבי דוד פרידמן שליט"א, בשם רבי שלמה יחיאל פרידמן זצ"ל. ובשער הציון (שם או' ו) כתב דכך ראוי לעשות לכתחילה. [ובס' מחנה ישראל לח"ח כתב דאחר הצות הוי ספק ברכה ולא יסיים יהללך בברכה ולא יברך בורא פרי הגפן, ודלא כמ"ש במ"ב, אמנם ס' משנ"ב התחבר אחר המחנה ישראל כמו שנראה בהסכמות, וא"כ ההלכה היא כמו דכ' המשנ"ב. - הערת רבי משה בר"ב ויספיש שליט"א]. ודלא כהגר"א במעשה רב (סי' קצ"א) דכ' דאי"צ להקפיד בזה. ומובא בס' ארחות רבנו (ח"ב עמ' נ"א) דגם החזו"א הקפיד לומר הלל קודם חצות. וכן מובא (בהליכות שלמה מועדים ח"ב פ"ט סעי' ט) על הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שהיה מקפיד ע"ז.

ובנותן ענין להביא כאן מש"כ הגר"ז ויספיש זצ"ל בן רבנו. וז"ל "איני יודע מפני איזה טעם אנו לוקחים כוס של אליהו בליל פסח, דהלא

קובץ חידושים שנאמרו מפי רבנו זצ"ל, ונכתבו ע"י מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בימי חורפו

פתיחה*

יציץ נזרו (תהלים קל"ב)

כתר דוד מתנוצץ (מפרשים)

מצאנו לנכון ולמועיל לייחד דברים על טיב השייכות והחיבור ורחשי ההערכה ששררו בין הגאון הישיש זקן ויושב בישיבה לבין הגאון הצעיר [בשנות העשרים המוקדמות שלו] שכוכבו החל אז לדרוך בעולם התורה ה"ה מרן הגרש"ז זצוק"ל.

הגרש"ז שראה בהגאון ר' דוד - נחל נובע מקור חכמה, התקרב אליו והטה אזנו לקלוט וליהנות מזיו חכמתו חידושי המצאותיו וספיקותיו. והגאון ר' דוד אשר מצא את טעם זקנים בגאונותו ודרך עיונו של הגרש"ז חפץ לשמוע דעתו ותגובתו בכל ענין, וכך הציעו דברים ביניהם הערות וספיקות הצריכים ליבון והיו מתנצחים זע"ז בהלכה ומנעימים זל"ז בהלכה.

מה שידוע לכל הוא החילוקי דעות שהיה ביניהם על דבר הפרשת התרו"מ המרכזית הידועה של הגאון ר' דוד. יש לציין שבזמן שהגרש"ז עמד להוציא לאור ספרו מעדני ארץ ששם קבע את הקונטרס עם כל המו"מ בנושא של ההפרשה, מרה הגאון ר' דוד בשנת השמונים שלו ועלה מספר פעמים לביתו של האברך הגרש"ז בכדי להמשיך לדון בנושא, והיו שעות רבות במלחמתה של תורה.

[כאן המקום לציין ששמו של הקונטרס "לאפרושי מאיסורא" של הגרש"ז לא בא ח"ו להביע תקיפות דעתו בנושא ההפרשה כאשר רבים טעו, אלא אדרבה התקנה של הגאון ר' דוד מכונה אצל הגרש"ז בשם לאפרושי מאיסורא, כי כל המהלך הוא להציל רבבות בני" מאכילת טבלים ח"ו, והגרש"ז בא לדון להעיר ולברר כל הצדדים עד כמה עצה זו יכולה להועיל].

אולם הפתעה רבה וגילוי חדש נחשף בפנינו, אשר זה יקר סהדותא על החשיבות והמשקל שתפס אצל הגרש"ז עזו גדלות תורתו וכח הכרעותיו של הגאון ר' דוד, כאשר נמצא בכתבי הגרש"ז מאותם הימים [תרצ"ד - תרצ"ה] מחברת מיוחדת - פנת יקרת ציון המצויינת אשר הגרש"ז ייחד אותה לרשום ממה ששמע מהגאון ר' דוד, וכך היא הכותרת שבשער המחברת "מה ששמעתי מהרב הגאון ר' דוד בהר"ן שליט"א בענין מדות ומשקלות ועוד" ונמצא שם שבעה עשר ענינים שרשם הגרש"ז ממה ששמע מהגאון ר' דוד, ובחלקם ממה שהגאון ר' דוד מסר לו ביחוד ע"מ שירשום אותם ויחקק דעתו של הגאון ר' דוד למען יעמדו ימים רבים, וזה בעיקר כשיטת הגאון ר' דוד בנושא השיעורים.

* נכתב ע"פ דברי בני מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ומתפרסם על דעתם.

בענינים שונים

שהאילן יתגדל רק כדי שהשופכין יתיבשו, ואולי ניחא ליה גם בגידול האילן, וצ"ע ודוק.

מ. נתינת לימון בכלי שני בשבת

גם אוסר הרב הנ"ל לתת חתיכת לימון בשבת בתוך הט"ה אף דהוי כבר כלי שני, מ"מ חומץ ומלח מתבשל גם בכלי שני כדאיתא בגמ' (פסחים מ, ב) ובשו"ע (יור"ד סי' ס"ט סעי' ט) ודוק.

ובנוסה אחר כותב שם הגרש"ז בהמשך בשם רבנו.

לא לתת חתיכת לימון או את המיץ שלו בשבת גם בכלי שלישי, ע"פ ספק הפמ"ג (סי' שי"ח א"א סקל"ה) דחומץ מבשל גם בכלי ג'¹¹.

י. סחיטה בדבר שאינו מקפיד

לענין טבילת מצוה בשבת שכ' המג"א (סי' ש"א סקנ"ח) דא"א שלא יבוא לידי סחיטה, והנה סחיטה זו ודאי הוי רק דרבנן, כי המשקה הולך לאיבוד, וכביסה לא שייך בזה כידוע. ואמרתי למצוא תקנה לאלו שרוצים לקנח את שערם במטפחת שיחכו כדי שלא יהי' הרבה מים בין השערות ואז לא אכפת לן בקינוח משום דתיכף כשנסחט הוא נכנס לתוך דבר אחר ולא מצינן כי האי סחיטה שיהא אסור דרבנן, ועי' בס' שכ"ו ודוק. והוא אמר

ז. גדר תפילת מעריב, כשצריך להשלים תפילת מנחה

עוד רצה לחדש [רבי דוד בהר"ן] דאם שכח להתפלל מנחה, וההשלמה היא כבר חובה ולא רשות, והואיל והדין נפסק בשו"ע (סי' ק"ח סעי' ב) דצריך שהתפלל תחילה ערבית, ואם כיוון תחלה למנחה לא יצא גם בדיעבד, א"כ משכחת דתפלת ערבית חובה, ויש לחלק משום דעיקר הריעותא הוא היפוך הסדר, ובלא"ה מסתבר כיון דלא נתקנה הך תפלה אלא כנגד הקטרת אימורים, והתם יצא דיעבד אם לא הקטיר, א"כ מהיכ"ת דיעשה לחובה¹⁰.

ה. שפיכת מים בבית הכסא שיגיעו לעין שיונק מהם

שמעתי מהרה"ג ר' דוד בהר"ן שהוא אוסר להשתין או לשפוך מים בבית הכסא היכא דלכתחילה נטע שם אילן שיינק מהשופכין והוי פסיק רישא באיסור דאורייתא. { וכמובן שהוא לא לדעת הרשב"א הובא בר"ן סוף פ' האורג (לח, א מדפי הרי"ף) ועי"ש בשלטי הגבורים { (או' ג') [שיטתו דאם עושה ביחד עם הפסיק רישא דבר היתר אי"ז אסור בשבת]. גם צ"ע אי הוי בדאורייתא ובדרבנן, עיין מג"א סי' שי"ד (סק"ה) דעת התה"ד בדברבנן שרי. גם צ"ע דהכא אין כוונתו

10. נעתק לס' הליכות שלמה תפילה פי"ג ארח"ה 25.

11. ובשש"כ (פ"א סעי' נ"ג) כתב "וכן אין ליתן פלח לימון לתוך כוס תה כשהוא בכלי שני. ומציין שם (סק"ג) וכן דעת הגרש"ז אויערבאך שליט"א, דיש לחוש דכמו שהוציאו חז"ל מלח מכלל תבלין, ה"נ לימון, ובפרט שאין זה פשוט שלימון הוא בכלל תבלין, שהרי הוא חייב במעשר וגם מטמא טומאת אוכלין, עיין נדה (נא, א) אך במיץ לימון שכבר נתבשל, אע"פ שנצטנן ודאי שאין להחמיר".

ביאורי מקראות

פרשת ויצא

א. עולים ויורדים בו. [בראשית כה, יב]

כותב חמיו הגרע"י זצ"ל¹, שאלנו חתני הר' דוד נ"י מהו בו דהול"ל עולים ויורדים עליו, אך הענין צדיק הדור הוא בחינת מקבץ נדחים מעלה מן מעשים טובים של הדור שהן מלאכי אלקים כי כל העושה מצוה א' קונה לו פרקליט אחד (אבות פ"ד), ומוריד מ"ד הוא השפע שבא כנגדו כמו כל העולם ניוון בשביל חנינא בני (תענית י, א).

וכן ע"ד האמת הסולם בחינת ת"ח שהוא הבריה התיכון (עי' של"ה), מוצב ארצה למלכות שהוא התכלית וראשו מגיע השמימה דייקי שהוא עד מקור א"ם, והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו דייקי שהוא עצמו מקום הת"ת הצינור שבו עולים.

פרשת שמות

ב. שלא שינו לשונם.

איתא במדרש (שמו"ר פ"א) אמר רב הונא בשם בר קפרא, בשביל ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים, שלא שינו את שמם ושלא שינו את לשונם ושלא גלו סודם וכו'.

ואמר רבנו שיש דעות אשר לפיהן דברו ישראל במצרים "מעין מצרית" ומדייקים מן הנאמר בדברי חז"ל שלא שינו את לשונם - כלומר בצורה שלילית ולא נאמר "שדברו בלשון הקודש"².

1. בס' תורת יחיאל בראשית (עמ' ער"ה, פר' ויצא או' תפ"ה). ודודי רבי יעקב גולדברג שליט"א בספרו דביר קדשו (עה"פ הנ"ל) הביא דברי רבנו וכתב "ואמר לבאר, דבאמת מלאכי אלקים לא עלו ויורדו על הסולם, אלא היה זה רק סימן מקום ששם עלו ויורדו, וכמו שכתב רש"י, ששם עלו המלאכים של ארץ ישראל ובאו מלאכי חוץ לארץ ללוותו, והמקום שהחליפו את משרתם היה זה בסולם המוצב ארצה שראשו מגיע השמימה. ולמד כי הנאמר "בר" הכונה על המקום ולא על הסולם. ועיין בנפש החיים (שער א' פי"ט) דכתב לבאר נמי השאלה דלעיל, מהנאמר "עולים ויורדים בו" ולא נאמר עולים ויורדים עליו, וכן מה שנאמר "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה", והיה צריך למימר סולם מוצב בארץ, דלשון "ארצה" משמע שעיקרו בשמים והוא מוצב ומשתלשל לארץ, והלא זה להפך, ואמר דהפסוק בא ללמדנו דהכל תלוי בו, היינו באדם, וכן הסולם מוצב ארצה וזהו ג"כ הכונה עולים ויורדים, ותלוי בו שעליית המלאכים בדוגות וירדתם בדוגות, תלויה במעשי האדם עי"ש".

2. הרב אריאל צימר זצ"ל [א' גיטלין], בס' יהדות התורה והמדינה (עמ' 13). ועי' במדרש (פסיקתא רבתי

דברי מבוא*

רבנו זצ"ל בשנות מלחמת העולם הראשונה [תרע"ז - תרע"ט] התאכסן אצל בנו רבי נחום הי"ד במושב שפייה שע"י זכרון יעקב, ובהיותו שם עמד על הקושי לתקן טבלים כראוי, הן קושי מצד ההלכה, והן קושי מצד מה שהרבה מהאנשים העוסקים בחקלאות שלא היו יראי שמים בשלימות¹, ובאותה תקופה הוא גם לב שנהגו העניים לקבץ מהקמח שנפל לארץ בזמן טחינתו, לכן המציא אז עצה לתקן כל הטבלים שבעולם שלא תוקנו כראוי על ידי הבעלים, ויסוד הרעיון מכיון שנשאר תמיד יותר מא' מאה פירות שמתקלקל ונפסד ודאי מן העולם, ואף הריקנים שבישראל בשעה שאין להם הפסד ניחא להו בהיתרא, ואינן רוצים להיות חוטאים ומחטיאים את הרבים. לכן מפריש הוא מהפירות שנפלו תרו"מ על שאר הפירות, ואפי' שאין מבורר בשעת קריאת השם חלק המתקלקל כיון דתרו"מ בזה"ז דרבנן סמכינן על ברירה. וא"כ תרומה ותרומ"ע יחולו על פירות אלו, ומע"ש ומע"ר עושה משלהם על שלהם, ונפקע איסור טבל, ויכול לעשות זאת עבור הבעלים כיון שזכיין לאדם שלא בפניו².

בשנת תרע"ט כתב אל רבי צבי פסח פראנק מענין העצה שהוא הנהיג להציל את הרבים ממכשול באיסור טבל, ובמשך השנים תיקן את הנוסח ופיתח את עצתו, ובסידורו היה מצויין לפני "ובא לציין", לזכור לעשר בשביל כולם...³ ואח"כ היה אומר שוב את הנוסח כמה פעמים במשך היום⁴.

* כונסו כאן כל דברי רבנו זצ"ל בענין זה, ואף שע"ז לפעמים נכפלו הדברים בכמה מקומות, מ"מ העתקנו הכל כי אין ביהמ"ד בלא חידוש ובכל מקום נכתב בסגנון קצת שונה. וכמו כן לתועלת המעיינים החפצים לרדת לעומקם של דברים ראינו לכנס כאן גם את דברי גדולי הרבנים שדנו בדבריו, ודברי נכדו רבי נחום פרידמן שסיכם היטב ענינים אלו. כת"י נמצאים תח"י משפחת פרידמן בירושלים ופורסמו בקובץ נטעי נעמנים [מכון משנת רבי אהרן - תש"ס] עמ' קפ"א- ר"ט, בעריכת הרב דוד שפירא. ועתה באו עם הוספות. [כל הכותרות והחלוקה לקטעים והאותיות הם משל העורכים, ולא מרבנן].

1. ראה לעיל מכתב י' שכתב רבנו מכתב משנת תרע"ז. "פה מושבה הקדושה "זכרון יעקב" כמעט כולם אוכלים טבל, והעיקר מטעם כי עינם צרה לאבד מתבואתם התרו"מ אשר עולה עפ"י רוב איזה ליי"מ, ואמר לי מחותני ר' חיים דוב [קנטור] שיחי' עצה לזה, שיקנה כל איכר חלק בכל הבעלי חיים שלו לכהן, ועל הכהן יהא מזון חלקו, וכל איכר יתן לכהן סכום קטן בעד תשמישו בכל שנה, ולטמא חלק התרומה בעודו טבל ולערב כל מיני התרומות ביחד, כי באופן זה לא יהיו עוד רואים למאכל אדם". וראה שם מה שהשיב ע"ז רבי צבי פסח פראנק זצ"ל.

2. יש לציין שאת הרעיון הראשון להפרשה זו קיבל רבנו מבנו רבי נחום משפייה. שכך כותב במכתב משנת תרע"ז (הובא לעיל מכתב י') "בני ר' נחום נ"י מוכר פה ענבים מהרבה כרמים, כי שכרו אותו לזה פקיד היקב. שאלתי אותו, איך אתה מוכר טבל, ואמר לי כי הוא מפריש מהפרט והאשכולות שנשארים בכרמים יותר בהרבה מאחד ממאה, ואין כאן עניים ללוקטם, ובעה"ב אין מפקירם גם כי אינו מלקטם, אך עכ"פ לא יניח לאחור ללקטם. גם עשו פאוידול [ריבה] ומעשר כן".

3. רבי שלום שברון זצ"ל, [מסרטי הקלטה שהובאו בס' קול חוצב (עמ' 296)].

4. ראה במכתבים להלן שכתב, על הנוסח שאומר כמה פעמים ביום.

כמו כן נהג רבנו להפריש חלה מהעיסה והמצות שנפלו במאפיה ואין בעל הבית מקפיד עליהם, על אותם ששכחו להפריש או שבמזיד לא הפרישו⁵. וכן נהג למכור לגוי את כל הבכורות של ישראל לפוטרים מן הבכורה, כי זכין לאדם שלא בפניו וכן היה נוהג למכור את הפטר חמור⁶.

בסוף ימיו התחיל לפרסם את עצתו בין רבני ארץ ישראל, ומצאנו שגדולי ארץ ישראל התיחסו אל ההצעה, ונביא את דבריהם בהמשך. ביניהם החזון איש, רבי איסר זלמן מלצר, הנרי"ז סאלאוויצק מבריסק, רבי ישראל זאב מינצברג, רבי צבי פסח פראנק, רבי יעקב משה חרל"פ, רבי שלמה זלמן אויערבאך, רבי שמואל אהרן יודלביץ. בדרך כלל הרבנים ראו בחיוב את הנסיון להציל את בני ישראל מאיסור אך הסתייגו מפרסום הענין מחשש שגם אלו שיכולים ורוצים לתקן את פירותיהם בהידור ולצאת ידי כל הפוסקים, יסמכו על עצה זו לכתחילה, כאשר הוא תיקון רק לחלק מהראשונים. כדי ללבן את הענין הוצרכו לדון בשמונה⁷ סוגיות חמורות בעניני זכיה, שליחות בתרומה, שליח לדבר עבירה, תנאי, ברירה⁸, תרומה שלא מן המוקף, תרומה מקליפות על האוכל, ומקום כיבוש עולי בבל, ועוד.

רבנו ביקש מנאמן ביתו ותלמידו המובהק נכדו הרה"ג רבי נחום ב"ר משה פרידמן [נפטר י"ז ניסן תשי"ז בגיל מ"ט שנים], להשיב תשובות אל גדולי ישראל להסביר להם את סברותיו בענינים אלו, נכדו זה נתפרסם בירושלים בהתמדתו הגדולה ויראתו המופלגת, בין כתביו נמצא מכתביו בענין זה, ושם נמצאו כתבי רבנו בענינים אלו אך ללא תאריכים, וע"כ א"א לדעת אם נכתבו לפני או אחרי שראה בקורתם של הרבנים בענינים אלו. מתוך כתביו אלו מתגלה כי דעתו של רבנו היתה דוקא שיש לסמוך על עצה זו לכתחילה הן מפני הקושי להבטיח שמתקנים מחיוב דאורייתא על חיוב דאורייתא והן כדי לא לאבד תרומה בידים, וכן ידוע היתה דעתו להורות לבני ביתו ולמקורביו שניתן לכתחילה לסמוך על מעשרותיו⁹.

5. רבי צבי פסח פראנק זצ"ל בס' מקראי קודש פסח ח"ב עמ' ע'. ורבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל בקונטרס לאפרושי מאיסורא עמ' קכ"ט. וכן הוא במכתב שנביא להלן שכתב רבנו להגרצ"פ.

6. ספר חסדי דוד ערך בכור בהמה דף ל"ו. וכן הוא במכתב שנביא להלן שכתב רבנו להגרצ"פ.

7. רבי שלמה יחיאל פרידמן זצ"ל אמר שרבנו אמר לו שהוצרך לעסוק בשמונה סוגיות בשביל זה. אך לא נמסר לנו בדיוק את הסוגיות, וכתבנו כאן לפי הנראה מתוך הדברים.

8. רבנו אמר שיש שואלים אותו על הפרשה מדין ברירה, ואינו מבין טענתם. - מפי רבי דוד פרידמן שליט"א, בשם רבי שלמה יחיאל פרידמן זצ"ל.

9. כשעשה רבי בצלאל זולטי קידוש בכיתו להולדת בתו, ורבנו בא לקידוש, אמר לו ר' בצלאל שיכול לאכול את המלפפון חמוץ כי הוא כבר עישר את זה. אמר לו רבנו כי גם אם לא היה מעשר היה יכול לאכול כי כבר עשרתי את זה במעשרותי. - מפי רבי ישראל יעקב ויספיש שליט"א.

ופעם הביאו לאחד מתושבי שכונת שערי חסד ארגו תפוזים מהמושב, ועלה הנ"ל לרבנו עם כמה תפוזים שיפריש מהם תרו"מ על שאר הארגו, אמר לו רבנו למה שאעשה תרומה שלא מן המוקף, וקשה לי ללכת לבית שלך לעשר מן המוקף, ולך קשה להביא לכאן את כל הארגו, תסמוך א"כ על המעשר שלי וסגי בזה. - מפי רבי דוד פרידמן שליט"א, בשם רבי יהודה רבינוביץ זצ"ל, ורבי שלמה יחיאל פרידמן זצ"ל.

שבשבת בבוקר לפני שחרית בודקים הם את הטלית אם היא כהלכתה, ולפעמים כשהקשר רפוי, אזי בלי שימת לב מחזקים אותו שוב, והרי פעולה זו, הוי קשר של קיימא וחייבים סקילה⁶.

מספר רבי שריה דבליצקי⁷: "כשראיתי פעם מודעה תלויה על דלת ביהכנ"ס בשערי חסד המזהירה לכל אדם ללמוד בכל יום משנה ברורה או חיי אדם וכדומה אשר נסתיימה בלשון זה, מי שאינו לומד הלכה בכל יום יכול להיות בטוח שלא יהיה לו חלק לעולם הבא, הייתי בטוח והנני בטוח עד היום כי ידי קדשו היו באמצע בסידור מודעה כזאת ובניסוחה".

ואכן נמצא מכתבו שכתב: יש לעורר שעל כל איש יהודי ללמוד הלכות בכל יום, ואינו יוצא חיוב לימוד הלכה בלימוד הגמרא, וחיוב לעשות חבורות ללמוד בכנופי' כמו שמבואר בביאור הלכה סי' קנ"ה, והעיקר לימוד ש"ע או"ח, כי מי שאינו לומד או"ח או חיי אדם אפשר להיות שיהא בטוח שאין לו חלק לעולם הבא, כי יכשל כל יום בכמה עבירות, בפרט באיסורי שבת, אפילו בשעת תפלתו, במלאכות דאורייתא שהם חמורים כע"ז, והעושה בשבת מזיד אפילו איסור אחד מאיסורי שבת בפרהסי' הרי הוא כגוי לכל דבר, וכשנוגע בין אסור לשותו, וכמה פוסקים כתבו שאפילו ע"י איסור דרבנן בשבת ג"כ כגוי.

וכן נכשלים באיסור דברי קדושה נגד שוק או זרוע מגולה אפילו בבתולה או נגד שער מגולה באשה זה איסור דאורייתא ויש בזה עוד חמור משאר איסורי תורה שמסלק הקדושה מישראל, כנאמר [בדברים פרק כ"ב פסוק ט"ו] "ושב מאחריך", ותפילתו תועבה, וכמבואר במס' ברכות [כב, ב] ומוטב שלא יברך אפילו ברכת המזון ולא יתפלל כלל כי בברכו או מתפלל עובר בכל דיבור איסור דאורייתא בקום ועשה וכמבואר בביאור הלכה בס' ע"ו.

ע"כ חיוב על כל מגידי שיעור ומגיד מוסר, לעורר לב השומעים שכל מי שאינו פנוי ללמוד רק בזמנים קבועים שמחוייבים להתחבר לחבורה שונוי הלכות, גם מלמדי תשב"ר מחוייבים ללמוד עמהם שו"ע או"ח בכל יום, כי יגדלו ויהיו לאנשים, ודין בהלכות שו"ע שו"ט וברכת המזון וכו', אפשר שלא ידעו, כן צריך כל דורש ומגיד מוסר לבאר להשומעים גודל האיסור והחטא שנפרץ בעוה"ר, היינו שאסור לומר שום דבר שבקדושה או ברכה נגד שוק או זרוע מגולה, אפילו בבתולה ונגד שער מגולה באשה. השומע ישכון בטח, בטוח שהוא בן עולם הבא.

6. מפי דודי רבי חיים גולדברג שליט"א, בשם רבי יעקב ניסן רוזנטל זצ"ל, שהיה נוכח בשעת מעשה. רבי ישראל יעקב ויספיש שליט"א סיפר, שרבנו אמר לר' זלמן בחריפות, "באמונה אתה מחזק אותם, הרי יש בשערי חסד מחללי שבת מחמת שמהדקים את הקשר בשבת". 7. בספרו י"ג מאמרות.

שיש לו כלאים בבגדו, וצריך להתפשט מיד לגמרי, האם מסוגל לכך²². וכמה פעמים היה הולך ברחוב יפו ומוריד את מעילו שם כדי לחזק אצלו את היראת שמים²³.

באחד הימים כשנכנס לשיבת אהל משה וראה קבוצת אברכים שמדברים חדשות מענייני דעלמא, ניגש אליהם ואמר להם "אחותי", והלך, שאלהו לפשר כונתו ואמר שבפ' וירא בפסוקים ב' ה' י"א נאמר שאבימלך האשים את אברהם מדוע אמר אחותי, והשיב רק אין יראת אלוקים במקום הזה, וזו היתה כוונתי באמרי "אחותי" - אתם משוחחים בדברים בטלים ולא יראים מה', ונמצא שאין כאן יראת אלוקים²⁴.

רבנו היה מקפיד מאוד בראותו סטיה קלה מההלכה ומדברי השו"ע ופעם בעומדו בבית הכנסת ניגש אליו אחד מהמתפללים הקבועים והציע לו טאבק, אך רבנו על אף זהירותו הרבה בכבוד הבריות ובהנהגות שבין אדם לחבירו דחה אותו ואמר לו בחומרה שאינו חפץ לקבל ממנו טובת הנאה, משום שנוהג הוא להסתובב בשעת קדיש עם הטאבק שלו והוא כנגד דברי השו"ע שצריך ליזהר לכיון בשעת אמירת הקדיש²⁵.

פעם כשפגש את אחד ממקורביו בלילה בבית הכנסת בשערי חסד, וסיפר לו שהלילה הוא כבר שוהה בבית הכנסת מתחילת הלילה [שלא כשאר הלילות שבחצות היה מגיע לבית הכנסת], והסביר שלאחר הסתלקות אשתו מתגורר אצל בתו ובאותו לילה היה לו חשש וספק של איסור יחוד עם נכדתו הנשואה [אשת ר"מ שטרן], לכך לא נשאר בבית רגע אחד ומיד הלך לבית הכנסת. ונשאל הלא יש בביתם ארון ספרים כבד שמפריד בין חדרו של רבנו לחדר נכדתו מרת שטרן, ענה: ליצר הרע לא מפריע ארון כבד, ובלשונו "לשנדע ביי יצה"ר איז נייטש קיין שוער זאך". וכשנשאל שהרי היא נכדתו, ולכאורה אין בה איסור יחוד, ענה שאינו יודע אם אפשר להקל, ושלח את השאלה לחזון איש²⁶.

על קדושתו סיפרו שפעם הראו לו שני ביצים סגורות, ואמר באחד יש דם ובאחד לא, ופתחו וראו כדבריו²⁷.

איש אמת

מספר נכדו, "פעם ישבתי עם הסבא בחתונה בישיבת מאה שערים, ונכנס ר' משה בלוי מנהיג אגודת ישראל בלויית אמריקאי אחד, והציג בפניו את הסבא כאחד מרבני ירושלים החשובים, אך הסבא קיבל את האיש משום מה בסבר פנים חתומות בקצרה

22. רשימות נכדו רבי אשר לעמיל כהן שליט"א, בשם אביו רבי אברהם הערש כהן זצ"ל. 23. מפי רבי דוד כהן שליט"א, בשם רבי אברהם הערש כהן זצ"ל. 24. מפי רבי משה [בר"י] ויספיש שליט"א, בשם רבי יהודה רבינוביץ זצ"ל. 25. רבי שלמה יחיאל פרידמן זצ"ל, בקובץ אוצרות ירושלים (קובץ א' - חנוכה תשנ"ט). ומפי בנו של בעל המעשה שליט"א. 26. מפי הרב משה זייבלר שליט"א. 27. מפי רבי נפתלי קמנצקי שליט"א, מפי השמועה.

רבי איסר זלמן מלצר

כשעלה רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל לארץ ישראל, עלה רבנו לדבר עמו בלימוד, ולשם כך הכין כמה נושאים מענייני זרעים או טהרות, שהתקשה בהם תקופה ארוכה. כשהתחיל רבנו לדבר, אמר ר' איסר זלמן לא עסקתי זמן רב בסוגיות האלו, ניתי ספר ונחזי, וכשהביאו לפניו את המשניות פתח את הר"ש רפרף עליו קלות בעיניו ומיד התחיל לדבר עמו, כשהוא מונח בענין, רבנו התפעל מכך מאוד ואמר "דאס איז אַ גאון"⁴⁰.

רבי יוסף צבי דושינסקיא

ידידות גדולה היתה בינו לבין הגרי"צ דושינסקיא שעלה לכהן פאר כרבה של ירושלים אחרי פטירת הגרי"ח זוננפלד, ומאוד היה נכבד רבנו בעיניו, ובענינים החשובים שעמדו אז על הפרק, היה מתייעץ עמו⁴¹.

ומסופר שבאחת השנים הלך רבנו לבקר את הגרי"צ בחול המועד, כשהוא עושה את כל הדרך ברגליו, משנסתיים הביקור, רצו תלמידי הגרי"צ להזמין רכב שיקח אותו לביתו, סירב רבנו ואמר הלכתי חצי שעה אני יכול לחזור חצי שעה, ואף שהיה קרוב לגבורות לא הסכים ליסוע ברכב, והיה נראה שמקפיד שלא ליסוע ברכב בחוה"מ⁴².

של הגרי"ז, ולשאלת אחד ממלווי מהי התפעלות הגדולה, ענה רבנו "הרבה אנשים ראיתי אוכלים". והסביר בזה ר' זאב צ'צ'יק שבאותו זמן אכל הגרי"ז אטריות שזהו מאכל שקשה לאכול בנימוס, ולמרות זאת אכל הגרי"ז את מאכלו באופן שעורר התפעלות. אגב, פעם שאלו את הרב מבריסק כיצד אוכל בפני אנשים ענה ואמר כתוב (יואל ב, כו) "ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה' אלקיכם אשר עשה עמכם להפליא ולא יכשו עמי לעולם" הרי שאפשר לאכול ברכים ואין בזה בושה. - מפי רבי דוד פרידמן שליט"א, בשם רבי מרדכי ברים. ובנוסף אחר שמענו מרבי מאיר סאלאווייציק שליט"א ששמע שהביע רבנו את התפעלותו מהגרי"ז שהמשיך באכילתו ולא הפריע לו אורח ואמר "אם מידאף טאָן". בפעם אחרת שבא רבנו לגרי"ז שאל אותו מה הדין בכוס תה שאחר ששתה בשבת נשאר קצת מים, הלא אם ישפוך את התה הרי הוא מבשל, ואם ינגב הרי עושה סחיטה, ולא ענה ע"כ הגרי"ז, ועוד הציע לפניו שמי שמוריד נוצות מעוף מבושל בשבת נכשל באיסור גוזה וגם ע"ז לא השיב לו הגרי"ז. מפי רבי יהודה שפירא זצ"ל שהוסיף וכי הגרי"ז יענה בהלכה לר' דוד ר' נחומ'ס. - רשימות רבי מרדכי [ברש"ז] ויספיש שליט"א. 40. מפי רבי משה שינברגר שליט"א. ובנוסף אחר שמענו שרבנו התחיל לדבר עם הגרא"ז בבקאות בכל הענין, ור' איסר זלמן אמר לו בא נלמד את הר"ש בעיניו, והגרא"ז ניתח וליבן את הר"ש קטע אחר קטע, והתפעל רבנו שמניתוח הר"ש הצליח הגרא"ז להגיע לכל אותם סברות המופיעים באחרונים. - מפי הרב ירוחם אלינסון שליט"א, בשם רבי שלמה יחיאל פרידמן זצ"ל. 41. עתון העדה אב תש"ן. 42. מפי רבי שמחה בונים נויפלד שליט"א.

